

מזמורי שלמה

מ ב א

א. שם הספר וגורלו.

קובץ זה המכיל שמונה עשר מזמורי תהלים ביוונית נקרא בכתבי היד בשם מזמורי שלמה (Ψαλμοὶ Σαλομώντος). חוץ מזה יש למזמורים הבודדים שמות שונים. גם השם הכללי, המשותף לכל הקובץ, וגם השמות של המזמורים הבודדים אינם מקוריים ואין ליחס אותם לבצל הקובץ עצמו. השם מזמורי שלמה הוא טוב מן השם תהלות שלמה שבא מאחד המעתיקים שרצה כנראה להבדיל קובץ זה מספר תהלים שבמקרא המיוחס לדוד. אפשר שגם השמות של המזמורים הבודדים הם מן המעתיק הזה. על כל פנים, השמות האלה ניתנו למזמורים כבר במקור העברי (ע' לקמן), ומי שתרגם את הספר ליוונית תרגם גם את הכתבות הראשיות. בגוף המזמורים אין רמז ברור לשום שייכות אל שלמה המלך. יש קובץ אחר מן הספרות שאחרי המקרא שהוא מיוחס לשלמה המלך, הוא הספר חכמת שלמה, אבל שם המשורר בעצמו מייחס את הספר למלך שהיה מפורסם בחכמתו, מה שאין כן בספר זה.

קובץ זה, הדומה בהרבה לאחדים מן הספרים שבמקרא, וביחוד לתהלות דוד, בסגנונו וברוחו, נשתכח בהמשך הזמן אף נוסחו היווני והיה ידוע רק מן הרשימות השונות של הספרים החיצונים המפוקפקים (Antilegomena) שנערכו מטעם הכנסייה הנוצרית. בשנת 1626 הוציא אותו בפעם הראשונה הישועי de la Cerda בליידן על פי כתב-יד גרוע אחד הנמצא כעת בספרייה המלכותית בקופנהאגן. במשך הזמן נמצאו עוד שבעה כ"י אחרים, וע"פ שמונה כה"י הוציא גיבהארדט בליפסיה (1895) מהדורה מדעית. יש עוד כ"י אחד בסורית, אבל אין ערכו רב, משום שאינו תרגום מן המקור העברי, אלא מן התרגום היווני.

ב. שפת המקור וסגולות התרגום היווני.

אין עכשיו כל ספק בין החוקרים שהעברית היתה שפת המקור של המזמורים האלה. אחרי הנסיון הבלתי מוצלח של הילגינפילד¹ שהחליט כי הספר נכתב יוונית ולפנינו מקור ולא תרגום, לא השמיע דעה זו שום חוקר מתון. הראיות לכתיבת הקובץ מלכתחלה בעברית הן: המשקל העברי, הסגנון, ולכל לראש השגיאות הרבות שאפשר להסבירן רק על יסוד הריקונסטרוקציה של המקור העברי. יש שהמקור העברי לא הועתק כהוגן, והמעתיק קרא מלה אחרת דומה במקום המלה המקורית, ויש שהמתרגם היווני טעה בקריאת המקור העברי. מזה יצא לפעמים נוסח בלתי הגיוני שאין לו כל מובן, ורק לאחר שמחזירים את המקור העברי לקדמותו על סמך התרגום היווני מקבל הענין את ההארה הנכונה. יש להעיר שהמקור העברי לא היה מנוקד וזה גרם לטעויות שונות מצד המעתיק והמתרגם.

המתרגם היווני עשה עבודתו על הרוב באופן מיכני מבלי לחשב על רוח השפה היוונית. רק לעתים רחוקות שינה מן המקור העברי. וכך במקום שהיה במקור העברי שם עצם שנוסף עליו שם תואר רגיל המתרגם לתת שני שמות עצם, שהשני מהם הבא במקום שם תואר נמסר בצורת שם עצם עם ב"ת השמוש, כגון: בתום במקום תמים (ח' כ"ג), או: נפש בהודאה והתובדות. במקום: נפש מודה ומתודה (ט' ו').

¹) Messias Judaeorum, 1869, XVI—XVII.

מן השגיאות השכיחות הוא ערבוב אותיות השמוש במכיל. כמ־כך לא שם המתרגם לב לענין הזמנים והוראתם בשפה העברית. וכך נמסר זמן עתיד ועבר עם ו' ההפוך בזמן עתיד ועבר סתם, וכיוצא בהן מן השגיאות הדקדוקיות.

יש לו למתרגם שאיפה לפשטות ולחדגונות והוא מוסר במלה יוונית אחת כמה לשונות נרדפים בעברית וזה מפריע בקריאת המזמורים, כגון במלה היוונית ἀπώλεια (ש' פעמים) מוסר המתרגם: שחת, דראון, כליון, אבדון וכדומה, ובמלה παράνομος (י"ב פעמים) – חוטא, פושע, זר, רשע וכו'. ומכאן עניות השפה של המזמור המלאה לפעמים את הקורא.

ג. זמן כתיבת המזמורים.

קודם כל יש להטעים שהמזמורים מצטיינים באחדות הסגנון והרעיונות. יש אפילו לשונות שהם נשנים במזמורים אחדים. ולפיכך אם יעלה בידנו לקבוע את זמנו של חלק אחד מן המזמורים, הדין נותן שגם שאר המזמורים ניחס בדרך כלל לאותו הזמן וגם למחבר אחד, או למצער לכוון משותף אחד של תקופה מסוימה.

מצב הדברים מבחינת הזמן שלמזמורים הוא: בארץ יהודה מתפלג העם לשני מחנות. באחד, ועליו נמנה גם המשורר, נמצאים אותם המכונים בשמות: חסידים, קדושים, צדיקים, יראי ה', עניים ועוד. במחנה השני התבצרו: רשעים, פושעים, טמאים, חנפים ועוד. הרשעים תפסו את השלטון והמלוכה בחזקת היד וישבו על כסא דוד והם אינם מזרעו (י"ז ו') ונוגשים את הצדיקים התמימים. הפושעים הצליחו מתחלה ועשו חיל וידעו לכסות על תועבותיהם באופן שנחשבו לצדיקים גמורים (א' ב' ועוד). אבל הגלגל החוזר בעולם נהפך ומארצות המערב מקצה הארץ הופיע כובש זר (ח' ט"ו) שגמר אומר לכבוש את הארץ ולהכניע את יושביה. השליטים יוצאים לקראתו ומקבלים אותו בזרועות פתוחות, מברכים אותו ומבטיחים למסור את ירושלים בידו (שם ט"ז). הכובש הנכרי מעלים את מזמותיו מפני השליטים. אבל לכשהתבצר בארץ הסיר את המסוה מעל פניו, שם מצור על ירושלים, לכד אותה וערך טבח נורא ושווד בתוך העיר (שם י"ט). הצר רומס בודון את בית המקדש (ב' ב') ומטמא את הקודש. הוא מוליך בשבי את שרי העם עם בניהם ובנותיהם לארצות המערב (ח' כ"א) ושם אותם לקלסה (י"ז י"ב).

רשעת המושלים החוטאים אשר עשו תועבותיהם בסתר מתגלות עכשיו בעת כשלונם לעיני כל. המשורר מצדיק את הדין על הפושעים, אף-על-פי שאינו יכול לסלוח גם לכובש העריץ „המכה בחזקה" (ח' ט"ו) את תעלוליו ואת הבזיונות, שהעליב את שרי הארץ והלל בזה את כבוד האומה העברית כלה (י"ז י"ב ועוד). אבל בכל הצרה הלאומית אשמים הפושעים מבני ברית, כי הצר האכזר היה רק מטה זעם בידי אלהים. אלה חטאו בלכתם אחר שרירות לבם ותאות בשרים (ב' י"א ואילך). הם טמאו גם את בית המקדש וכל קודש (שם ג'), שהרי הפושעים האלה השתלטו על הארץ וגם בית המקדש היה ברשותם.

בה בשעה שהרשעים החנפים דוכאו מתגרת יד האויב החיצוני סבלו הצדיקים רק מעט. בערך. אלה היו יסורים שהאלהים שלח עליהם מתוך חמלה כדי למרק את עונותיהם. כאשר ייסר איש את בנו האהוב (י"ג ט'), ועוד מעט תבא שעת שלוה לצדיקים.

אולם גם הצר האכזר שהתנקם בישראל מרוע לבו ולא מתוך הרצון למלא את פקודת האלהים (ב' כ"ד) קבל את ענשו מן השמים: הוא נהרג בהרי מצרים ונבלתו הושלכה בחרפה ובקלון באין קובר (ב' כ"ו ואילך).

לאיזה זמן מתאים התיאור הזה? – מכיון שבית המקדש עומד עוד על תלו באים בחשבון שלשה כובשים זרים: אנטיוכס אפיפנס, פומפיוס וטיטוס. את זה האחרון אין הולם התיאור של היחסים הפנימיים. ומי הם השליטים היהודיים שלקחו בחזק יד את השלטון בידם

וישבו על כסא דוד? נשארים רק שנים – אנטיוכס אפיפנס ופומפיוס. השליטים הפושעים יכולים להיות או היהודים שנתיוונו כמינילאוס וסיעתו בימי אנטיוכס או הצדוקים שבימי פומפיוס. לדעת פראנקינברג הצר הנכרי הוא אנטיוכס הרביעי העריץ הסורי. לזה מתאימה העובדה של טומאת בית המקדש ועוד פרטים אחדים מן התיאור הניתן במומורים. אבל חוץ ממה שאין במומורים זכר ל"שקוף המשומם" (דניאל י"א ל"א) שהעמיד אנטיוכס בהיכל בשנת 168 לפסג"נ, הסתבך פראנקינברג בקשיים שונים, שהרי אנטיוכס לא בא "מקצה הארץ", מארצות המערב, ולא הומת במצרים.

לכן מסכימים כל החוקרים לדעה אחת שהמאורעות המתוארים בספר זה מתאימים ליחסים ששררו ביהודה בקירוב באמצע המאה הראשונה לפסג"נ. שתי כתות או מפלגות אלו הם הפרושים והצדוקים, והמושלים שנטלו להם בזרוע את המלוכה הם החשמונאים. אותו שישב על כסא דוד ולקח לעצמו את כתר המלכות שלא בצדק הוא יהודה אריסתובלוס הראשון שבתחלה שם כתר מלכות על ראשו בשנת 104, ובוה הרגיו מאד את הפרושים, כי לדעתם נועד כסא המלכות לאחד מצאצאי דוד. הרשעים החנפים שכבשו את הסנהדריה (ד' א') ובידיהם גם עבודת בית המקדש אלה הם הצדוקים הכהנים האצילים. הצר הנכרי הוא פומפיוס. מתחלה, כאשר הופיע בדמשק ושם פניו דרומה, יצאו לקראתו השליטים מארץ יהודה ונתנו לו מתנות רבות והבטיחו למסור בידו את הארץ ועיר הבירה, ואח"כ כשנגלו מזמתיו נשארו על צדו רק הפרושים ובראשם הורקנוס השני, בו בזמן שאנשי אריסתובלוס השני, מתנגדו ומתחרו של הורקנוס, התבצרו בירושלים. וכשנפלה העיר בידי פומפיוס בשנת 63 נרצחו הרבה מתושבי ירושלים, וביחוד הצדוקים שעמדו על צד אריסתובלוס ונלחמו ברומים. אריסתובלוס המלך ובניו הובלו אטורים לרומי והיו ללעג ולקלס, כי נאנסו ללכת אחרי מרכבת הנצחון של פומפיוס בשנת 61. לאחרונה הומת פומפיוס בשנת 48 במצרים מות נבל בקרבת הרי מצרים ופגרו הושלך בחרפה ואין קובר, כי המצרים יראו לקבר אותו, שלא יענוש אותם יוליוס קיסר יריבו של פומפיוס. בשום לב אל ההתאמה השלמה בין התיאור במומורים ובין העובדות הידועות מן ההיסטוריה, וביחוד מתוך ספרי יוספוס, אין כבר מקום לשום פקפוקים, כי בתקופה של מלחמת אחים ביהודה בין אריסתובלוס והורקנוס, יורשי שלומית אלכסנדרה המלכה, אנו עומדים.

אבל לא כל המזמורים נכתבו בזמן אחד. אחדים מהם מתארים את הפושעים כמושלי הארץ, ואם כן נכתבו עוד לפני שנת 63, היא שנת כיבוש ירושלים ע"י פומפיוס. ושוב יש מזמורים שלפני תכנם נכתבו בין כיבוש ירושלים ולפני הנציבות של גאביניוס בסוריה (55–57). שהרי נציב זה הוציא גורות שונות על יהודה, ואין להן זכר במומורים הנידונים. נמצא שאלה האחרונים נכתבו בשנות 57–63. ולסוף מזמור אחד (ב') שיש בו רמזים בהירים להריגת פומפיוס במצרים נכתב לאחר מות פומפיוס בשנת 48 וסמוך לה. ואם נשתמש במספרים עגולים נוכל לומר שהמזמורים נכתבו בשנות 45–70 לפסג"נ.

ד. בעל המזמורים ומולדתו.

מכיון שהמזמורים היו נכתבים במשך כעשרים וחמש שנים אין כל קושי ליחס את כלם למשורר אחד שהיה מלווה במומוריו את המאורעות שבאותם הזמנים, בעת של סכסוכים פנימיים בין המפלגות והכתות וגם צרות שבאו מחוץ בעקב הכיבושים הרומיים בארצות המזרח. לשאלה: מהי עמדתו של המשורר במריבות אלה? אפשר להשיב: המשורר הוא אחד החסידים. שם זה יש לו הוראה כפולה: אישית-מוסרית ומפלגתית-מדינית. בכתיב הקדש יש כבר למלת חסיד מובן כפול (1). חסיד נקרא מי שמשתייך לאיזו חבורה

דתית. החברים הם חסידים במובן חברותי. ויש שהחסיד הוא איש פרטי המצטיין במדות מוסריות ודתיות ידועות. בעל המזמורים הללו הוא חסיד בשני המובנים, גם האישי וגם החברותי. אמת, הוא אינו פרושי לוחם, וכנראה לא השתתף כלל במלחמה שבין אריסתובולוס והורקנוס. אמת, הוא שונא את מצדדי אריסתובולוס תכלית שנאה, אבל אינו מראה חבה גם להורקנוס ולבני סיעתו המדינית. יתכן אפילו (ע' פי' י"ז ט"ו) שהוא מגנה אותו ואת אנטיפטר והאדומיים שעמדו על צדו וחסו בצל הרומים. אם כן נראית ההשערה שהמשורר שייך לאותם החוגים ששלחו באי כחם אל פומפיוס – כידוע מספרי יוספוס – לדרוש ממנו שישים קץ לשלטון המדיני העצמי היהודי בכלל ויהפוך את ארץ יהודה למדינה רומית תחת שלטון כהן גדול, כמו שהיה בתקופה הפרסית והיוונית לפני תנועת השחרור של החשמונאים. המשורר שהוא מן הענוים והדלים אינו מוצא חפץ באריסטוקרטיה, הן צדוקית והן פרושית, והוא שואף להגשמת האידיאל של התיאוקרטיה ללא מגמות ארציות וגשמיות. ובנוגע לחסידות במובן אישי-מוסרי יש להוסיף שיש חלוקי דעות בין החוקרים היהודים והנוצרים. הנוצרים נוטים, כדרכם, לראות במושג החסידות בזמורים אלו רק ענין של מנהג חיצוני וקיום מצוות דתיות גרידא. החסיד הוא לדעתם רק מי שמקיים את המצוות מתוך משמעת כמו שהן כתובות בתורה. למוסריות צרופה ונעלה ששרשה בכוננת הלב ובמדות תרומיות אין מקום בתפיסה זו. כך מחליטים רייל וג'ימס. אחריהם נמשכים שאר הנוצרים כגון קיטל, גרי ועוד, חוץ מן וויטו הצרפתי שמשתדל לתפוס את החסידות במדה רחבה ומקיפה יותר. ואם הנוצרים מטים את הכף לרעת הפרושים מטעמים פולמוסיים, הרי היהודים, כישראל לוי וביחוד ביכלר, מחליטים מטעמים סניגוריים שהחסידות שבספר זה היא נעלה ורוממה ואין בה אפילו שמץ של ריטואליות. הם נוטים ליחס למשורר ולול בענין הקרבת קרבנות בבית המקדש, ולפי ישראל לוי העמדה של המשורר לגבי הפולחן בבית המקדש היא שלילית בהחלט. והאמת היא, כרגיל, באמצע. המשורר הוא חסיד בכל המובנים. גם המנהג הדתי גם דרישות המוסר יקרות בעיניו, כי המושג של הקדושה כולל גם הראשון גם האחרונות (ע' הערה ל"ז כ"ו).

המשורר אינו מזכיר בזמוריו מצוות מעשיות והלכות הפרושים לא מפני שהיה מזלול בהן או שלא החשיב אותן ביותר, אלא מפני שלא היה מן הטיפוס של תלמידי חכמים מלומדים. הוא היה בעל רגש דתי כביר וחזק באמונתו, אבל בתקופתו לא התפתחו עוד הישיבות, והחטיבה המיוחדת של חכמי ישראל שתורתם אומנותם עדיין לא נפוצה בעת ההיא. אע"פ שהמשורר עומד הכן על קרקע התורה והמסורה אין ההלכות והדינים מושכים את לבו. את דמיונו מלהיבים חזיונות משיחיים לאחרית הימים, מלכות שדי ועתידה המזהיר של ציון במרכז האנושיות. לענינים אלה הוא מקדיש הרבה מקום בערך בזמוריו, וביחוד בזמור המשיחי הגדול (י"ו). כל מה שהמצב הנוכחי הוא עלוב ועגום בה במדה מתעוררים בלב המשורר כיסופים עזים אל התקופה המשיחית שבה ישלוט בעולם יושר וצדק, והרשעה וממשלת זדון תעבור מן הארץ.

אין ספק שהמשורר חי בארץ ישראל, ודומה שמקום שבתו היתה ירושלים, שאליה הוא מסור בכל נימי לבו. התיאורים השונים בזמורים, ובפרט התוצאות האימות של מלחמת אחים ביהודה, מצור ירושלים, השוד והרצח של חיל פומפיוס וכדומה, הם כל-כך מלבבים ומלאי חיים עד שנראה בבירור שעד ראייה כתב אותם. אם כן, גם המזמורים בירושלים נכתבו.

ה. ערך המזמורים בשביל קורות היהודים בימי בית שני.

ספר זה ערכו גדול גם בשביל ההיסטוריה הפוליטית של התקופה המתוארה וגם בשביל קורות התרבות בימים אלה. יש כאן מקור חשוב לשאלת הכתות בימי בית שני, שהרי המזמורים

האלה הם המקור העברי היחידי שנשתמר מאותה התקופה, כי יוספוס כתב את ספריו יונית בשביל קוראים רומיים ויווניים, ומגמתו המיוחדת לו, היתה לתאר את הכתות היהודיות כעין האולפנות הפילוסופיות של היוונים, והיא האפילה על טיבן של הכתות וגרמה לערבוביה גדולה בנידון זה. והמקורות התלמודיים בעצם מזמן מאוחר הם באים, לאחר שהצדוקים כבר עברו מן העולם אחר חורבן הבית, וממילא יש להתיחס אל המקורות האלה בזהירות. ומכאן דוקא חשיבותו של קובץ המזמורים האלה שנכתבו ע"י פרושי שחי גם בימי שלטון הצדוקים גם בזמן כשלונם. אם, למשל, יוספוס מטעים שהצדוקים היו מיחסים כל מעשי אנוש לבחירה חפשית, בעוד שהפרושים היו נוטים לתלות מעשים ידועים במזל ובגזרה, הרי נראה מתוך ספר זה שאין הדבר כך, הואיל והמשורר הפרושי מטעים בפירוש את החופש השלם והבלתי-מוגבל דוקא שיש לו לאדם (ט' ד'), ולכן האחריות רובצת על האדם בעד כל פעולותיו באין יוצא מן הכלל. מן הספר מזמורי שלמה אפשר גם כן ללמוד הרבה ע"ד היחסים המתוחים שהיו בין הכתות. המשורר הפרושי אינו נרתע מכל חטא ופשע פלילי ברצותו לגול אותו על ראש הצדוקים שנואי נפשו. אין ספק שגם הצדוקים היו מאשימים את הפרושים בכל מיני תועבות, מה שאפשר לראות גם כן מן הספר, ברית דמשק שמוצאו מחבורה צדוקית בסוריה. אבל אין להאשים את המשורר בסילוף האמת מתוך כוונה רעה, כי בנידון זה תמיד השנאה מקלקלת את השורה. ומי שהסתכל אל הענין בלי כל פניה מפלגתית בא למסקנה אחרת. אופיית היא תפלתו של חוני (המעגל ?) בעת מצור ירושלים ע"י אנשי הורקנוס השני אצל יוספוס (קדמ' י"ד ב' א'): „רבונו של עולם, אדון כל המעשים, העומדים מסביב לי (הפרושים) עמך הם והנצורים (הצדוקים) הם כהניך. בבקשה ממך אל תפן אל תפלת אלה נגד אלהי חוני החסיד ובעל מזמורי שלמה חיו בעונה אחת, ומה רב ההבדל בהשקפתם על הכתיות. המשורר שנא את הרומים מפני אכזריותם, אע"פ שהם ענשו את אויביו הצדוקים, מתוך שמכיר היה כי הרומים עשו זאת מתוך רדיפה אחרי כיבושים ונצחונות, ולא לשם מלוי פקודת אלהים. אנו קוראים גם כן על מעשי שוד ורצח שעשו הרומים בשנת 63 בעת כיבוש ירושלים. על התועבות האלה עובר יוספוס – או המקור שלו – בשתיקה מפני טעמים ידועים ומובנים. גם להורקנוס אין המשורר רוחש חבה. יתכן שציפה מראש, כי חולשת האיש הזה ורפיונו ימיטו צרה גדולה על העם וישעבדוהו אל האדומים הנבזים.

המזמורים חשובים גם להכרת הזרמים המשיחיים שהיו מפכים בין השדרות השונות של העם, ביחוד מאחר שיוספוס, ההיסטוריון של אותה תקופה, עבר בשתיקה עד כמה שאפשר היה לו, על תופעה זו שלא להקניט את הרומים מיטיביו ואנשי חסדו.

יש מיחסים למזמורים אלו אפילו ערך ליטורגי: כך החליטו אחדים, כגון וולהויון וישראל לוי, שהמזמורים נועדו לשיר אותם במקהלות בבתי התפלה של הפרושים בימי בית שני בתוך שאר התפלות. חכמים אלו נשענים או על הכתבות הראשיות של המזמורים, כגון למנצח, בניגונות, וכדומה, או על מקומות שונים בתוך המזמורים עצמם (ע' סי' י' ז') אבל הכתבות אינן מאת המחבר עצמו, ואפשר שהוסיפו אותן אח"כ כדי להשוות מן הצד החיצוני מזמורים אלו לצורת המזמורים שבתהלים. והרמזים הנידונים מתוך המזמורים עצמם אינם מוכיחים. כמו שנראה במקומם. חוץ מזה אילו היו שרים את המזמורים בבתי הכנסיות בימי בית שני לא יתואר שהיו יכולים להשתכח לגמרי מישראל. אמת, יש לפעמים קרבה גדולה בין המזמורים האלה ובין תפלת שמונה עשרה שבעיקרה היא באה מאותה התקופה. הדמיון הוא, כמו שהראה ישראל לוי, ביסודות משיחיים אסכאטולוגיים ועוד. אבל מכאן אין ראיה שגם המזמורים היו חלק מן התפלות בצבור. את הדמיון הפנימי בין המזמורים ובין תפלת ש"ע אפשר להסביר מתוך מה שהמזמורים והתפלות העבריות נכתבו באותו הזמן, באותה הלשון ובחוגים דומים, חוגי הפרושים בארץ-ישראל.

יש שספר מזמורי שלמה משתמש יותר מן הראוי ברימיניסצנציות ספרותיות, ומשפטים שלמים הם פראפראזות של פסוקים שונים מכתבי הקודש, ביחוד מישעיהו השני וספר תהלים. אבל יש גם מקומות המראים כשרון יצירה מקורית ודמיון ער (כגון, מזמור ח'). הספר מראה, כמה מן ההפרזה יש במשפט הרגיל שהפרושים גרמו לאפיסת כח היצירה המקורית של היהדות. הרי לפנינו משורר פרושי הממשיך את המסורת היפה של משוררי תהלים.

ו. התרגומים העבריים של הספר.

הספר מזמורי שלמה מתורגם כמעט לכל השפות האירופיות. כמו כן נעשו כבר נסיונות חשובים לעשות ריקונסטרוקציה של המקור העברי על סמך תרגום מוחזר לעברית מן התרגום היווני. זה הועיל הרבה להבנת הספר ולהערכתו הנכונה. ואלו הם התרגומים העבריים השונים:

(א) התרגום העברי הראשון הוא מאת פראנץ דליטש. אבל תרגום זה לא ראה אור, כי דליטש לא הספיק לגמור את ההערות, וגם מבוא לא כתב, ורק רשימות בודדות הכניס לו בפנקס קטן המצורף אל מחברת התרגום. הכ"י נמצא (למן ע' 1896) בספריה של האוניברסיטה בליפסיה (מספר 01503, בלי תאריך).

(ב) אל כ"י זה של דליטש נספח עוד תרגום מאת אחד מתלמידיו, הכומר אל בירט רינובאנץ. כפי שאפשר לראות ממכתבו של רינובאנץ (5 I. 1884) אל דליטש נגמר התרגום עכ"פ לפני שנת 1884. לתרגום נוספו קצת הערות בעברית בלשון חכמים. גם תרגום זה לא הוכשר לדפוס. (ג) בשנת 1896 יצא בדפוס תרגומו של פראנקינברג. תרגום זה אינו מוצלח, ובכלל הוא עבודה לכסיקונית, כי המתרגם לא ידע את העברית ואת רוחה, ויש בתרגומו מליצות שאין להן כל שחר.

(ד) תרגום עברי כמעט מופתי הוא תרגומו של א"ש קאמיניצקי (ב, השלח" כרך י"ג, תרס"ד). עבודה זו נעשת בכובד ראש, אלא שההערות הן דלות, כי המתרגם לא הקיף את הספרות המדעית השייכת לכאן.

בתרגומי הנוכחי השתדלתי להשאר נאמן למקור כפי האפשר. כל מלה ומלה נשקלה. ביחוד התאמצתי להתחשב עם לשון תרגום הע', כלו' למסור את הנוסח העברי באותן המלים שהע' רגילים להשתמש בהן בתרגומם. לשם כך השתמשתי בקונקורדאנציה של Hatch-Redpath לתרגום הע'.

חובה נעימה לי להביע תודה לספריה הלאומית הפולנית בווארשה, בפרט לספרן מר אדוארד פווננסקי, שהואיל לתווך בין אותה הספריה ובין הספריה של האוניברסיטה הליפסאית כדי להמציא לי את התרגום של פראנץ דליטש ושל רינובאנץ (שהיה צרוף לתרגומו של דליטש), ובזה עלה בגורלי להשתמש בו בפעם הראשונה לשם הוצאה זו.

ז. קצת ביבליוגראפיה.

- Swete, The Old Testament in Greek, Cambridge 1894, III 765—787.
 (בהוצאה זו השתמשתי).
 Oscar von Gebhardt, Die Psalmen Salomo's, Leipzig 1895.
 I. Rendel Harris, The Odes and Psalms of Solomon, Cambridge 1909.
 (נוסף תרגום עברי).
 W. Frankenberg, Die Datierung der Psalmen Salomos, Giessen 1896.
 א. ש. קאמיניצקי, תהלות שלמה (השלח" כרך י"ג תרס"ד, 149—159, 43—55).
 E. E. Geiger, Der Psalter Salomo's herausg. und erklärt, Augsburg 1871.
 Wellhausen, Die Pharisäer und Sadducäer, Greifswald 1874.
 (נוסף תרגום גרמני).
 R. Kittel (Kautzsch, Apokr. u. Pseudepigr. des AT, Tübingen 1900, II 127—148).
 E. Ryle and M. R. James, Psalms of the Pharisees, commonly called The Psalms of Solomon, Cambridge 1891.
 B. Gray (Charles, The Apoc and Pseudepigr. of the OT, Oxford 1913, II—625—652).
 J. Viteau, Les Psaumes de Salomon, Paris 1911.

מזמורי שלמה

מזמור לשלמה |

<p>אֶל־אֱלֹהִים בְּשִׁית [עֲלוּ] רָשָׁעִים: יַעֲנֵנִי בִּי־מְלֵאתִי צָדֵק: כִּי שְׁלוֹתִי וְאֶשְׁשִׁיר בְּבָנִים: וּקְבוּדָם עַד־קִצְצֵה הָאָרֶץ: אָמְרוּ כָּל יִפְלוּ: וְלֹא הִבִּינוּ: וְאָנְכִי לֹא יִדְעֵתִי: חֲלַל חֲלָלוּ קֹדְשִׁי ::</p>	<p>שׁוֹעֲתִי אֶל־יְיָ בַצַּר־לִי לְנִצָּח שָׁתֵאֵם לְשִׁמְעָה תְרוּעַת מִלְחָמָה לְסָנִי אָמַרְתִּי בְּלִבִּי בִּי־מְלֵאתִי צָדֵק עֲשֶׂרְם שָׂרֵץ בְּכָל־הָאָרֶץ רָמוּ עַד־הַכּוֹקְבִים [וְהִמָּה] בְּטוֹבְכֵם הַיּוֹדוּ חֲפֹאֲתֵם בְּמִסְתָּרִים הִרְבּוּ לְקַשֵּׁעַ מִן־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לִפְנֵיהֶם</p>
--	--

מזמור לשלמה על־יְרוּשָׁלַם |

הִרְשָׁע בְּנֶאֱמָנְתוֹ חַמּוֹת בְּצוּרוֹת בְּכָר הַפִּיל וְאַתָּה לֹא מְנַעַתָּ:

א שם המזמור מזמור לשלמה אינו מקורי ונמצא רק בכ"י J (ממנור האיברי) באתוס), שהוא מן הגרועים. בכ"י הטובים יש רק כתובת כללית אחת: מזמורי שלמה, והמזמור הראשון מתחיל בפ"א בלי כתובת. על ההשערה שהכתובת עיקרה למנצח ע' בפ"א. – תכנון: המלחמה קרובה. ציון מקוה לה' שיציל את בניה מן המצוקה. סבת הצרה הצפויה לארץ הן חטאות יושביה. – זמן חיבורו: המלחמה בין אריסטובולוס השני ופומפיוס כבר פרצה. פומפיוס הולך וקרב. אם כן, נכתב המזמור בקירוב בשנת 64 לפסה"נ. –

א שׁוֹעֲתִי הנושא הוא ציון (ג'). – לנצח. בע' תרגום של εἰς τέλος פירליס משער שהמלה לקוחה מן הכתובת, ושם היה כתוב למנצח. במזמורים כאן נמסר למנצח – εἰς vñxos (ע' כתובת מזמור ח'). – רשעים. פומפיוס וחילו (ע' ב' א'). – יענני. גיבהארדט מוסיף לפני זה: וְאָמַר (מלה שגורה במזמורים אלו). – עשרם. של בני ציון, והם השליטים החשמונאים. – פֶּרֶץ בְּכָל־הָאָרֶץ. על המתנות ששלח שמעון המקבי לרומי ע' מק"א י"ד כ"ד. גם אריסטובולוס השני נתן מתנות לסקארוס בשנת 65 בהיותו בדמשק, ואח"כ שלח לפומפיוס גפן זהב שהצטיינה ביפיה ובשוויה הרב (יוספוס קדמ' י"ד ג' א') – וכבודם. δόξα קמיניצקי מוסר: הון, והלשון והוגם עד קצה הארץ מקביל לרישא: עשרם פרץ וכו' (הוא מסייג בתרגום הע' לתהלים קי"ב ג'). – וְלֹא הִבִּינוּ. καὶ οὐκ ἔγνωσαν (= ולא הביאו). לפי דליטש וגיבהארדט הביאו בהבינו נתחלף לו למתרגם. יתכן ג"כ שהשובש הוא בכ"י וציל ἔγνωσαν (= הכירו, הבינו) במקום ἔγνωσαν (גריי). וכן בסורי: ולא ידעו. – הִרְבּוּ לִפְשָׁע... בדיוק: פשעיהם על ופשעיהם הגוים וכו'. – מן־הַגּוֹיִם. השליטים החשמונאים והצדוקים בני סיעתם גרועים בעיני המשורר מן הסורים שטמאו את בית המקדש בימי אנטיוכוס אפיפנס. – תוכן המזמור: ירושלים נלכדה ע"י צר. הכובש המנצח מתגקם במנוצחים, מהם יכריע לטבח ומהם יקח בשבי. עונש המנצח העריץ. משפט ה' נודע בארץ. – זמן חיבורו הוא אחר שנת 48 לפסה"נ, בה נהרג פומפיוס במצרים (פכ"ו). ונראה שנכתב זמן לא רב אח"כ, שהרי זכרון המאורע עודנו חי וער. ובכן, זמנו הוא בקירוב שנת 47. –

א בכר הפיל. פומפיוס הביא מכונות־מָצוֹר מן צור ובהן השתער על ירושלים מצד

ב	על-מזבחה גוים זרים עלו	ובנעליהם בָּדוֹן רָמְסוּ:
ג	תחת אשר טמאו בני-ירושלם קדשי יי	חללו מנחות אלהים בתועבות:
ד	לכן אמר גִּבְרִיּוֹן הַרְחֵק מִמֶּנִּי	לא אֲרָצֶה-בָּם:
ה	הדר כבודה נמאם לפני יי	נבזה ער-לכלה:
ו	בְּנִיָּהּ וּבְנוֹתֶיהָ בְּשֹׁכֵיהָ קָשָׁה	בָּחַח צְוֹאֲרָם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם:
ז	כחטאתם עשה למו	כי עֲזָבְם בְּיַדִּי עֲרִיצִים:
ח	כי הסיר פָּנָיו מִרַחֲמָם	נער וְקוֹן וּבְנֵיהֶם נִחְדָּו
ט	כי רעות עשו יחד	לבלתי שָׁמַע:
	וַיִּרְגְּזוּ הַשָּׁמַיִם	וַתְקִיֹּאם הָאָרֶץ
	כִּי-אִישׁ לֹא-עָשָׂה בְּתוֹכָהּ אֵת אֲשֶׁר-עָשָׂו: [הקמה]:	
י	ותדע הארץ כל-משפטו צדקה אלהים:	
יא	שמו את-בְּנֵי יְרוּשָׁלַם לְקַלְסָה	בגלל הזנות אשר בקרבה
יב	כִּלְיֵהֶעֱבֵר סָר נֶגֶד הַשָּׁמַשׁ:	וישחקו בתעבותיהם
	כְּאֲשֶׁר עָשָׂו הִמָּה נֶגֶד הַשָּׁמֶשׁ	לראיה נתנו עונותיהם:
יג	ובנות ירושלם חללו כְּפִי-מִשְׁפָּטָהּ	על-אשר טמאו נפשותיהן בזמת-תָּבֵל:
יד-ט	מֵעַי וְקָרַבִּי אוֹחִילָהּ עַל-אַלְהָהּ:	אֲנֹכִי אֲצַדִּיקָהּ אֱלֹהִים בְּיִשְׁרָת לִבִּי

ב צפון (קדמ' ייד ד' ב', מלחמ' א' ז' ג'). - על מזבחך... ע' מלחמ' א' ז' ה': ורבים מן הכהנים ראו את האויבים עולים עליהם... ובעוד הם זורקים את דם הקרבן... נשחטו על זבוחיהם. - ובנעליהם בזדון רמסו. אפשר שהכוונה להתפרצות פומפיוס לתוך קדש הקדשים (ע' קדמ' ייד ד' ד', מלחמ' א' ז' ו'). - ובנעליהם. וזה לא יתכן במקום קדוש (השוה שמות ג' ה'). - בני-ירושלם. הצדוקים התרכזו בעיקר בעיר הראשה כבעלי משרות גבוהות. - בחח צוארם. ἐν φουρμῷ ἀναμίσξουσ (וכך מתרגם דליטש). הרבה נתלבטו המפרשים. יש חושבים כי הכוונה לחותם שהיו מטביעים על העבדים שלא יברחו. מנהג זה היה ידוע אצל האשורים והבבליים, ואח"כ גם ברומי (השוה וויטו וקמיניצקי). ביכלר (JQR, XV [1903] 115 sqq) סבור שבמקור העברי היה חח. את החח היו שמים באיברים שונים של עבדים וחיות טורפות לאחר שנרצעו אותם האיברים. והוא משער ג"כ שהכוונה היא לקולר (collare) של הרומים. ודבריו הראשונים עיקר. יתכן שהמתרגם טעה וחח בחותם נתחלף לו מתוך הדמיון ההחיצוני שבין שתי המלים (אפשר שהמ"ם היתה מחוקה בספרו). - לעיני הגוים. את המלה ἐν ἐπισημῶν (רק פעמים: כאן וי"ז ל') מפרש דליטש: לעיני, והוא מסתייע במק"א י"א ל"ז וי"ד מ"ח ἐν τὸ πῶ ἐπισημῶν (=במקום נגלה, במקום רואים). וקמיניצקי שתרגם כאן: לאות בגוים, לא שם לב שהתרגום הזה לא יתאים י"ז ל'. - נער וזקן. ק' סובר שעיקר הלשון היה: כי רעות עשו יחד - נער וזקן וילדיהם ייביג יחדו - לבלתי שמוע. - ותדע הארץ. ח' ח'. - כל העובר סר. אל הזונות. - כפי-משפטך. מדה כנגד מדה. - בזמת-תבל. כך מתרגמים דליטש וקמיניצקי (מבלי שידע אחד מחברו) את הלשון הקשה ἐν φουρμῷ ἀναμίσξουσ (בדיוק: בטומאת התערבות). -

טו	כי קמשפטיה צדקתה אלהים:	כי נתת לרשעים כפעליהם
יז	ובחטאתיהם הרעות מאד:	גלית עונותיהם למען נראה דינה
יח	מחית זכרם מן הארץ:	אלהים שופט צדיק ולא יהדר פנים:
יט	כי תרפו גוים ירושלים וירמסיה	הורר הדרה מפשא כבודה:
כ	תחת לבושי מקלול שק חננה	הכל לראשה תחת עטרה מסביב:
כא	הוסר אגוף הקבוד	אשר אגפה אלהים
כב	תפארתה קביו ארצה השלכה:	ראיתי אנכי ואחל פני יי ואמר
כג	רב-לך יי להקביר ידה על-ירושלם	בשר גוים:
כד	כי בחמה ובשעף קצף לענו ולא חסו	ויכלו לולא אתה יי גערת-בם בתמיתה:
כה	כי לא מקנאה עשו כי אם-בתאות נפש	לשפך חמתם עלינו במשקה:
כו	אל-נא אלהים תאחר להשיב (גמולם) בראשם	גאון התנין בקלון להמיר:
כז	ולא אחרתני עד אשר-הראני	אלהים גותו
		מדקרת בקרי מצרים

טו-10 א צדק. להצדקת דין שמים השוה תהל' נ'א ר', איכה א' י"ח. - כי נתת. פראפראסה של תהל' כ"ח ד': תן להם כפעלם וכרוע מעלליהם כמעשה ידיהם תן להם השב גמולם להם (וע' שם ס"ב י"ג: כי אתה תשלם לאיש כמעשהו). - אלהים שופט צדיק. תהל' ז' י"ב. - ולא יהדר פנים. כך פירליס. גייגר: ולא יכיר פנים. דליטש: ולא ישא פנים. ודעתו של פירליס עיקר. - וירמסוה. בדיוק: בלעג (בבוז, במבוסה). אפשר שהלשון *ἐν καταπατήσει* אינו אלא הכפלה משובשת מן *κατεπαύθη* שבסמוך. - לבושי מקלול. יחו' כ"ג י"ב. - תפארתה... על דרך השליך משמים ארץ תפארת ישראל (איכה ב' א'). - כג-כד ויכלו. מוסב על החסידים (הפרושים) הנרדפים. - לא מקנאה. ר"ל הרומים לא התכוונו כלל לעשות רצון אלהים הכועס על עמו. לרעיון השוה ישעיה י' ז': והוא לא כן ידמה... כי להשמיד בלבבו וגו'. - במשסה. או: בגול. אמת, פומפיוס עצמו לא גזל מאוצרות בית המקדש (קדמ' י"ד ד' ד'), אבל נראה שלא שמת ידו מגול בכלל, ועכ"פ החיילים הרומיים לא נמנעו משוד. - התנין. פומפיוס. השוה לתמונה זו יחו' כ"ט ג', ל"ב ב'. - להמיר. במקור: *τοῦ εἰπεῖν* (=לאמר), ואין לכך מובן. פירליס מגיה *ταπεινοῦν*=להשפיל (וכך גם קמיניצקי). גייגר משער, שבמקור היה לשבר והמתרגם קרא לדבר. ונראה תיקונו של וולהיוון: להמיר, שלדעתו היה במקור למיר (=להמיר), והמתרגם קרא בטעות למור=לאמר. - גויתו. לפי היווני: גאותו. פירליס משער שהמתרגם החליף גוה (גויה, גוף) במלה דומה גאוה (וכך גם קמיניצקי). - בהרי מצרים. רייל-גיימס מזכירים שלפי דיון קאסיוס מ"ב ג'-ה' נרצח פומפיוס ע"י מצדדי יוליוס קיסר בשנת 48 סמוך להר קאסיוס (*ὄρος κάσιου*) בקרבת פילוסיון במצרים. בלי ספק מתכוון המשורר למאורע זה, וכד כרכוריו של פראנקניברג הרוצה ליחס את המומורים הללו לתקופת השמד של אנטיוכוס אפיפנס אין בכחם להזיז את הרמוז הבהיר הזה ממקומו. אמת, על סגנון המשורר השפיע גם יחו' ל"ב ב'-ה' (ביחוד פ"ה: ונתתי את בשרך על ההרים), אבל המשורר לא היה מסלף

כז נבנה מן-הנגלה בארץ וביום: וסגרו נדף על-גלים ברב-קלון
 ואין קבר כי השפילו ויין בקרשה:
 כח לא זכר כי אדם הגהו וקאחריתו לא הבין:
 כט אמר אנכי אדון וקשה וים אהנה ולא גרע כי גדול אלהים
 ל אדיר [הוא] ברב-כחו: מלך הוא בשמים
 לא ושפט מלכים וממלכות: הוא מקים אותי לקבוד
 כי לא ידעהו: ומוריד ידים לאבדון עולם בקלמה
 לב ועתה גדולי הארץ ראו משפט: כי מלך גדול [הוא] צדיק שפט תבל:
 לג ברבו אלהים יראי: כי רחמי: על-יראיו במשפט:
 לד להבדיל בין צדיק לרשע לשלם לרשעים במעלליהם לנצח:
 לה וקרחם צדיק מפני עקת רשע ולגמל לרשע את אשר-עשה לצדיק:
 לו ב-יטוב: לקראיו בבטחה ויעש כחסדו לחסידיו
 לו לעמד תמיד לקניו בכח: ברוד: לעולם נגד עבדיו:

ג מןמור לשלמה על-הצדיקים |

למה תישני נפשון ולא תברכי את-: שיר חדש ומרי לאל המהלל:

כז את האמת ההיסטורית למען המליצה. - ואין קובר. גם הפרט הזה מתאים לתיאור הניתן
 עיי פלוטארכוס ודיון קאסיוס. פגרו של פומפיוס נקבר לבסוף עיי פיליפוס עבדו המשוחרר. -
 כח לא זכר כי אדם הנהו. כבר חלקו הרומים כבוד אלהי לסולה ואח"כ גם ליוליוס
 קיסר ולאבגוסטוס. מאותה תקופה ואילך נעשית האלהת השליטים לחק בין הרומים. וודאי גם
 כט לפומפיוס חלקו מצדדיו את הכבוד הזה. להערצה אלהית זו רמו המשורר. - כי גדול
 אל הים. אפשר למצוא בזה רמו לכנוי הגדול (Méγας, Magnus) של פומפיוס. המשורר מדגיש
 לא שלא פומפיוס ראוי לכינוי זה, כי אם אלהים (השוה דב' י' י"ז: האל הגדול וגו'). - ומוריד
 זדים. בפנים: κομίζων=משכיב (דליטש: ומיטון). ולפי ההמשך תקנו פריטשי ופיק:
 κομίζων, שאפשר לתרגם גם: מוריד. ואפשר ג"כ לקיים את הגירסא המקורית, ואז יהיה
 הרעיון על דרך איוב י"ד י"ב: ואיש שכב ולא יקום עד בלתי שמים לא יקיצו וגו'. -
 לג במשפט. ביום המשפט, כך נראה מן הפסוק הבא. והרעיון דומה לתהל' א' ה', אלא ששם הוא
 לו מובע בצורה שלילית (על כן לא יקומו רשעים במשפט). - לקוראיו בבטחה. תהל' קמ"ה
 לו י"ח: לכל אשר יקראוהו באמת. - לעמוד... בכח. ע"ד דניאל א' ד': ואשר כח בהם לעמוד. -
 ג תכן המזמור: פניה אל הנפש שתהלל את ה'. גורל הצדיק והרשע. הצדיק יבטח
 בה', ואם יפול יקום ויושע, והרשע יאבד לעד. - זמן חיבורו: אם כי המזמור מכיל רעיונות
 כלליים על גורל הצדיק והרשע, דומה שהרהורים אלו נתעוררו בלב המשורר בקשר עם
 מאורעות הזמן, אחר שהרשעים-הצדוקים יוסרו עיי פומפיוס. גם הצדוקים-הפרושים סבלו
 בשעת חירום זו, אבל היתה להם תקומה ותקוה שעוד מעט ישובו לקדמותם. התיאור מתאים
 לשנים הראשונות שלאחר כבוש ירושלים עיי פומפיוס, קרוב לשנות 63-60. -
 נפש וי. בסורי וביווני: נפש. - זמרי. בפנים: זמרו. - לאל המהלל. השוה שיב

ג	זמרי ושמרי משמרתך	כי טוב לאלהים מזמור בקל-לִבָּב:
ג	צדיקים יזכרו תמיד את-י' בתודה	והצדיקו את-משפטי י':
ד	לא ימאס צדיק מוסר י'	תקצו תמיד ביי':
ה	נקשל הצדיק ויגדק את-י'	נפל ונרא מה-יעשה-לו אלהים
ו	ינקה מאין ובא עזרו:	תשועת הצדיקים מאל ישעם
	לא תשפן בקיבת הצדיק חטאת על-חטאת:	
ז	יסקר תמיד ביתו הצדיק	לבער עולה בשננתו:
ח	יבסר על-שגיאה בצום ויענה נפשו	וני וטהר כל-איש חסיד וביתו:
ט	נקשל רשע ויקלל חיו	יום הנקדו ותכלי אמו:
י	קסה חטאת על-חטאת בתניו	נפל כי רעה מפלתו ולא יוסיף קום:
יא	אברן הרשע לעד	ולא יזכר בקר [וי] צדיקים:
יב	זה חלק הרשעים לנצח	ויראי י' יקומו לחני עולם
	ונחיהם באור י' ולא יקלו עוד:	
ד	שיחת שלמה עם-החנפים	

ג כ"ב ד': מהלל אקרא ה'. - ושמרי משמרתך. לפי קיטל. - בכל לבב. בכ"י אחדים:
 ד בלב טוב. - מוסר. כך היה כנראה במקור העברי, והיווני טעה וקרא: מיוסר (παιδευόμενος).
 והוא ע"ד מוסר ה' בני אל תמאס (משלי ג' י"א). - חפצו תמיד ביי. בדיוק: חפצו
 ו תמיד נכח ה'. הכוונה היא שהוא מיישר תמיד את רצונו למצות אלהים ומבטל רצונו מפני
 ח רצון המקום. - תשועת הצדיקים. בפנים: אמת (ἀλήθεια), ופירליס מתקן תשועת
 ו (βροήθεια), על דרך ותשועת צדיקים מה' מעוזם (תהל' ליז ליט). ובוזה יש המשך לפסוק
 ה הקודם. - לא תשכן ... ע' איוב י"א י"ד. - ויענה נפשו. גיבהארדט מגיה
 ט ταπεινώσει ψυχῆς (במקום ψυχῆς), ואחריו פירליס וקמיניצקי: ובענוי נפשו. ואין צורך
 ב' בהגהתם. - מפסוק ט' ואילך גורל הרשע בנגוד לגורל הצדיק. דומה שנכתב בהשפעת משלי
 י כ"ד ט"ז: שבע יפול צדיק וקם ורשעים יכשלו ברעה. - ויקלל חיו. על דרך ירמ' כ'
 י י"ד ואילך, איוב ג' א'-י"ב. - ספה חטאת על-חטאת. השה ישע' ל' א': למען
 יב ספות חטאת על חטאת. - נפל ... שיעור הכתוב: נפל ולא יוסיף קום כי רעה מפלתו.
 ד לרעיון השה ישע' כ"ד כ', תהל' כ"ז ב' ועוד. - יקומו לחני עולם. דניאל י"ב ב'. -
 שם המזמור: נראה שבמקור העברי היה: עם החנפים. למלה זו יש הוראה
 כפולה: חונפים וטמאים. ובאמת השתמש במזמור זה בשתי הוראותיה של מלה זו. -
 תכנו: הוא פונה נגד השופטים החנפים המתחסדים ושבע תועבות בלבם. תיאור פשעיהם.
 הוא מקלל את הצובעים הערומים. - זמן חיבורו: החנפים, הצדוקים, אוחזים ברסן
 הממשלה. ובכן נאמרו הדברים לפני כשלון אריסתובולוס בשנת 63, היינו בשנות 64-66,
 בימי שלטונו של אריסתובולוס השני. ולפי השערת וולהיוון החנף שבפסוק א' הוא אלכסנדר
 ינאי (76-103), כל' המזמור נאמר בשנת 80 בקירוב. ואף-על-פי שהתיאור במזמור זה מתאים
 יותר לאלכסנדר ינאי, עד כמה שהוא ידוע לנו מספרי יוספוס (קדמ' י"ד ב' ועוד), מכל
 מקום קשה לשער שמזמור זה נכתב בזמן קדום כזה, שהרי כל יתר המזמורים לא נכתבו

	לָמָּה תִּנְהַף בְּסוּד חֲסִידִים תִּשָּׁב	
ב	וּבְמִזְמוֹתָיו] תִּבְקָעִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:	
ג	קִשָּׁה בְּדַבְּרֵי לְדִין חֲטָאִים בְּמִשְׁפָּט:	
ד	וְהוּא יֵאָשֶׁם בְּרַב שְׁשָׁעָיו וּבַהוֹלָלוֹת:	
ה	לְשׁוֹנוֹ תִּשְׁקַר בְּבָרִית שְׁבוּעָה:	
ו	וּבְעֵינָיו יִקְרַע לְקַל־אִשָּׁה בְּנִשְׁבֵּית זְנוּת	
ז	הַשְּׂמִינְדָה־נָּא אֱלֹהִים אֶת־הַמְהַקְּקִים	
ח	עַם־הַחֲסִידִים בַּחֲנָף	
ט	גִּלְהָ אֱלֹהִים מֵעַלְלֵי אֲנָשִׁים חַנּוּפִים	
י	וַיִּצְדִּיקוּ חֲסִידִים מִשְׁפָּט אֱלֹהִיהֶם	
יא	[בַּהֲשִׁמְרָ] הַחֲנָף הַמְסַפֵּר חֶק בְּעֶרְמָה:	
	לְהַקְחִיד חֲקֻמַּת רַעְיוֹ בְּדַבְּרֵי בְלִיַּעַל:	
	לֹא יִשְׁקַט עַד־נִצָּח	
	וְלִבָּהּ רִחַק מִנִּי	
	מִרְבָּה רָבָרִים מִרְבָּה רְמָזִים מִפֶּל	
	וַיְדוּ בְּרֵאשׁוֹנָה בּוֹ קָמוּ בְּקִנְיָה	
	עֵינָיו אֶל־קַל־אִשָּׁה לֹלֵא הַבְּדִל	
	בְּלִילָה וּבְמִסְתָּרִים יִחְטָא קָמוּ בְּאֵין רוֹאֵה	
	יִמְהַר לְסוּר לְקַל־בֵּית בְּאוֹר שְׁנַיִם בְּתַמִּים:	
	יִכַּל בְּשָׂרוֹ וְחַיָּו בְּעֵינָיו:	
	לְלַעַג וּלְקַלֵּם [וְהָיוּ] מִעֲשָׂוִים:	
	בַּהֲשִׁמְד חֲטָאִים מִלְּפָנֵי הַצְּדִיק	
	וְעֵינֵיהֶם בְּבֵית־אִישׁ שָׁלוֹ בְּנִחְשׁ	
	דַּבְּרֵי מִרְמָה לְבַצֵּעַ תַּאֲוַת־אָוֶן	
	לְהַפְסִיץ [אֲנָשִׁים] בֵּיתוֹמִים:	

אלא מזמן אריסטובולוס השני ואילך. ואפשר ג"כ שהחנף הוא רק טיפוס של צדוקי תקיף המשתלט על העם בנכליו ותחבולותיו, ולא אישיות מסוימה. —

בסוד חסידים. המתרגם היווני, שמסר סוד במלה היוונית סנהדריון, קלע כנראה אל המטרה, כי הכונה לסנהדריה שבה היו הצדוקים מכריעים בימי אלכסנדר ינאי ואריסטובולוס השני. — החסידים או הקדושים הם חברי הסנהדריה הפרושים, כגון ר' שמעון בן שטח בימי אלכסנדר ינאי והמלכה שלומית אלכסנדרה. — מרבה דברים מרבה רמזים. את הלשון הקשה ἐν σημειώσει מפרש דליטש מל' רמז, כמו בע' למשלו ו' י"ג: σημαίνει δὲ ποδὶ (= מולל ברגליו). הדבר מתאים אפוא לפ"ה ובעיניו יקרוץ וגו', וגם לענין הרמזים שבפסוק זה. ואפשר שגם בלשון מרבה דברים כלול ענין העגבנות כמו בפסוק ה' על דרך אל תרבה שיחה עם האשה. — קשה בדבריו. המפרשים מזכירים את דברי יוספוס (קדמ' ב' ט' י"א): הצדוקים מחמירים במשפט מכל יתר היהודים, ואילו הפרושים היו מתונים בענשין (שם י"ג ט"ו). — וידו בראשונה בו. לשון דב' י"ג י': ידך תהיה בו בראשונה. — כמו בקנאה. ע' לעיל ב' כ"ד. — ובהוללות. זה מתאים לתיאור הניתן על יוספוס על ינאי אלכסנדר כעל איש שטוף זמה. אבל המשורר מאשים בזה גם את הצדוקים שהיו בימיו. — עיניו אל־כל־אשה. ע' הערה הקודמת. — ללא הבל. דליטש סובר שהלשון היווני ἀνευ διαστολῆς דורש מלוי: τῶν χειλῶν, ומשמעו: בלא פתיחת שפתים, בלי הגה, בלא ביטוי. גם גייגר מפרש: בלא מבטא. לפי פירליס היה במקור: בלי פרישות, והיווני טעה וחשב שהוא ל' הפרש. ולדעתי כך היה באמת במקור: בלי הפרש או: ללא הבל. — ובעיניו יקרוץ. משלי ו' י"ג: קורץ בעיניו. לענין הרמזים ע' הערה לפ"ב. — בועידת זנות. דליטש המתרגם בועד זנות, מביא את לשון המשנה: בית ועד יהיה לזנות (סוטה ט' ט"ו). — יכל בשרו. היחיד חזור אל החנף שבפ"א. וכמה מעברים יש כאן במזמור מרבים ליחיד. — המספר חק. השוה תהל' ג' ט"ז: ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חקי. — חכמת רעהו. על פי גייגר ודליטש. — לא ישקט עד־ניצח. בפנים: ἕως ἐνικησεν (= עד אשר ניצח). סבורני שבמקור היה עד

יא	וְנֹשִׁים בֵּית בְּגִלְל תִּאֲזַנְתֶּנּוּן	כִּזְבִּי בְדַבְרֹו כִּי-אֵין רוֹאֶה וְשׁוֹפֵט:
יב	וַיִּשְׁבַּע הַבְּקָלָה הַזֹּאת	וְעֵינָיו לְבֵית אַחֵר
יג	לְהַקְרִית בְּדַבְרֵי רַהֲב:	כִּשְׂאוֹל לֹא תִמְלֵא נַפְשׁוֹ בְּכָל-אֵלֶּה:
יד	וְיִהְיֶה חֶלְקוֹ בְּקִלְוֹן לְשִׁנְיָה	צִאתוֹ בְּאַנְחוֹת וּבֵאוֹ בְּמֵאֲרָה:
טו	וְיִבְעַמְלֵ וּבַעֲנִי וּבְמַחְסוֹר חַיּוֹ	שְׁנָתוֹ בְּתוֹנָה וּבְהִקְיָצוֹ בְּבִקְהֻלוֹת:
טז	תִּגְוַל שְׁנָה מִעַסְעָשָׂיו בְּלִוְלָה	יִקְשַׁל בְּכָל-פֶּעַל כִּפְסוֹ בְּבִלְמָה:
יז	בְּנִדְיִם רִיקוֹת יָבֵא בְיָתָהּ	וּבֵיתוֹ יִחַסֵּר כָּל-אֲשֶׁר יִשְׁבִּיעַ נַפְשׁוֹ:
יח-יט	וְיִסַּח בְּאֵלְמָן וְיִשְׁכַּל שִׁיבְתוֹ עַד-בֹּא חֲלוּסָתוֹ:	יִסְוֵר בְּשֵׁר חֲנָפִים לְחַיִּית
כ	וְעַצְמוֹת רְשָׁעִים נִגְדַּ הַשְּׂמֵשׁ בְּתַרְשָׁה:	עֵינָי עֲרוּמִים יִקְרוּ עוֹרְכִים
כא	כִּי הַשְּׂמֵו בְּתֵי אֲנָשִׁים רַבִּים בְּבוֹז	וְיִסְיָצוּם בְּעֶבְרָה:
כב	וְלֹא יִזְכְּרוּ אֱלֹהִים	וְלֹא יִרְאוּ אֱלֹהִים בְּכָל-אֵלֶּה
כג	וַיִּבְעִיבוּ אֱלֹהִים וַיִּנְאָצְהוּ:	הַקְרִיתֶם מִן-הָאָרֶץ
כד	כִּי נִשְׁשׁוֹת תַּמִּימִים הִחְנִיפוּ בְּחֻלְקוֹת:	אֲשֶׁרֵי יִרְאִי וְיִבְתָּמָם
כה	וְיִסְלַטֶם מֵאֲנָשֵׁי מֶרְמָה וְעוֹלָה	וַיַּצִּילֵנוּ מִכָּל-מִקְשׁוֹל עוֹן:
כו	הַשְּׂמִידָה אֱלֹהִים הַעוֹשִׂים כָּל-	כִּי שִׁפְטֵי גְדוֹל וְנֹרָא וְיִי אֱלֹהֵינוּ בְּצַדִּיקָה:
כז	תֹּעֲבָה בְּדוֹן	
כח	וְהִי-חֲסִדָּהּ וְיִי עַל-כָּל-אוֹהֲבֶיהָ:	
ה	מְזִמּוֹר לְשִׁלְמָה	
	וְיִי אֱלֹהִים אוֹדְהָ לְשִׁמְךָ בְּגִילָה	בְּתוֹךְ יוֹדְעֵי מִשְׁפָּטַי צַדִּיקָה:

נצח, והמתרגם קרא בטעות ניצח. הענין הוא על דרך ישע' ג' כ': והרשעים כים נגרש כי
 יא-ג השקט לא יוכל. - כזב בדברו. ביוונית: בדבריו (ἐν λόγοις). - כי אין רואה.
 יד יחו' ח' ייב: כי אומרים אין ה' רואה אותנו. - כשאוּל. השה משלי כז כ': שאול
 יח ואבדון לא תשבּענה. - צאתו... הפסוק מושפע מדב' כ"ח י"ט. - באלמון ושכול.
 השה ישע' מ"ז ט': שכול ואלמון. המתרגם חשב בטעות שלפניו שתי מלים למושג אחד
 יט י"ד תרגמתי ἀνάληψις שאינו מצוי בתרגום הע'. - יפזר בשר. הלשון יפור שאינו מתקשר
 היטב עם בשר, נגרם ע"י ועצמות רשעים. השה תהל' קמ"א ז': נפזרו עצמינו (קמיניצקי). -
 לחיות. הכאב גדול כפלים כי לא זכו לקבורה. השה תהל' ע"ט ב' נתנו... בשר חסידך
 כ לחיתו ארץ. - בבוז. במקום הלשון ἐν ἀτιμίᾳ (=בחרפה, בבוז) שאינו מתאים, מגיה פירליס
 כב-ג ἐν ἰταμίᾳ (=בוזון). - החניפו בחלקות. דניאל י"א ל"ב. - יפלטם מאנשי מרמה.
 כח תהל' מ"ג א': מאיש מרמה ועולה תפלטני. - ויצילנו. המשורר כולל עצמו במפלגת
 החסידים, כלומר הפרושים. - בברכה דומה לפכ"ה נסתיים תהל' ל"ג. -
 ה תכן המזמור: ה' חומל על דל ורש. בטחון המשורר בה' המכלכל בטובו עולם
 ומלואו. שבח מדת ההסתפקות. - זמן חיבורו. בשום לב למצב הנפש הכללי הבא לידי

ב	כי אתה טוב וחנון מנום לך	בקראי אליה אל-תתרחש ממני:
ג	כי לא-יבא מלקח מאיש גבור	ומי יקח מפל אשר עשית
ד	ואתה לא נתת:	כי איש וחקו אתה במאונגים
ה	לא יוכל להוסיף על-חקה אלהים:	בצר-לנו נקרא אליה לעזרה
ו	ואתה אל-תשכח תחנתנו	כי אתה אלהינו:
ז	אל-תבדד ידך עלינו	פן-תחטא מלחמך:
ח	גם-אם-לא תשיבנו לא נפוג (ממך)	אך עדיך נבא:
ט	כי אם-ארעב אליה אשוע אלהים	ואתה תתן-לי:
י	עופות ודגים אתה תכלכל	בתהך נשם בערבות להצמיח עשב:
יא	תכין חציר במדבר לכל-חיי	ואם-ירעבו אליה ישאו פניהם:
	מלכים ושרים ועמים אתה תכלכל	
	אלהים	ומי תקנת עני ואביון אם-לא אתה יי:
יב	ואתה תשמע ב-ימי טוב וסלח בלעדיך	שמח נפש עני בשתתך ידך בקחסד:
יג	חסד אדם מצער	ולתתת ואם-ישנה [וימן]

גילוי במזמור זה בא וויטו אל המסקנה שהמזמור נכתב אחרי שנת 63: הפרושים הסתגלו כבר אל התנאים המדיניים החדשים. ואף-על-פי שהכביד עליהם עול הרומיים מכל מקום היו מרוצים מן המצב השולט שניתנה להם בו אפשרות לחיות בשלוה. המזמור נכתב לפי זה בשנות 55-63, כי בשנה האחרונה הורע המצב בעטין של נגישות שונות ע"י גאבניוס. - מנוס לדל. או: משגב לדל, כמו בתהל' ט' י' - לדל. הפרושים היו ברובם מדלת העם, ואילו הצדוקים היו אמידים בעלי נכסים. - כי לא יקח מלקח. השהו ישע' מיט כ"ד. - ואתה לא נתת. ובכן נצחון הרומים בא מאת אלהים, ואין להרהר אחר מדותיו. - במאזנים. ע' תהל' ס"ב י', איוב ל"א ו'. - לא יוכל להוסיף. בדיוק: לא ירבה להוסיף. - להוסיף. נכסים. - על חקך. על החק שאתה חלקת לבני אדם. חק כאן (השהו הטריפני לחם חקי, משלי ל' ח') החלק הקבוע והקצוב לאדם מאת אלהים. יתכן שבמקור העברי היה חקו, והיווני שינה והשתמש בכינוי של גוף שני בחשבו שחק כאן ענינו משפט (αἶμα σου), וע' בפס"ו ואילך. - אל-תשכח תחנתנו. או: אל תסיר תפלתנו (כמו בתהל' ס"ו ב'). - פן נחטא מדחק. לרעיון השהו תפלת שחרית: ואל תביאנו... לידי נסיון. - גם-אם-לא תשיבנו. הוא מוסיף על הפסוק "השיבנו ה' אליך ונשובה" (איכה ה' כ"א), ואומר: אף אם לא תשיבנו לא נרפה ממך. - עדיך נבא. תהל' ס"ה ב': עדיך כל בשר יבאו. על יסוד פ"ט ואילך משער קיטל שהמזמור נאמר בשנת בצרת, ואין ראייה מספיקה לדבר. - עופות ודגים... בערבות. פסוק קשה, כי מה ענין העשב בערבות לכלכלת דגים. ואם נקשר סוף פ"ט עם פ"י (כהצעת וויטו) יפגם המשקל בשני הפסוקים. לכך מסדר גרי בשיעור זה: בתתך גשם בערבות להצמיח עשב - תכין חציר במדבר לכל חיי ועופות ודגים אתה תכלכל - ואם ירעבו אליך ישאו פניהם. - לרעיון שבפ"ט השהו תהל' קמ"ח ט"ו-ט"ז, קמ"ז ט', איוב ל"א כ"ה-כ"ז. - פ"ג כך פירושו: חסד שבידו של אדם לעשות מצער הוא (ורק יום אחד זמנו) ואם ישנה חסדו אף ביום מחרת ויתן יש

יד גַּם-עַל-זֶה תִּתְפַּלֵּא: אָמְנָם מִתְנַתֵּךְ רַבָּה בְּחָסֶד וּבְנִדְיבוֹת
 טו וְאֲשֶׁר מִבְּטַחוֹ בָּךְ לֹא-יִמְעֵיט מִתֵּן: עַל-כֵּן לִהְיָאֲרֵךְ חֶסְדְּךָ יי בְּנִדְיָהָ:
 טז אֲשֶׁר יִהְיֶה הָאִישׁ יִסְקָדְנוּ אֲלֵהֶם בְּמִדַּת חֶסְדְּךָ אִם יַעֲדִיף הָאִישׁ יִחָטָא:
 יז דִּי לוֹ חֶקֶס-סָקוּ בְּצַדִּיקָה וְבוֹ בְּרַכַּת יי לְשַׁבַּע בְּצַדִּיקָה:
 יח יִשְׁמַחוּ יִרְאֵי יי בְּטוֹב וְשׁוֹבְתֶיךָ עַל-יִשְׂרָאֵל בְּמִלְכוּתֶיךָ:
 יט בְּרוּךְ כְּבוֹד יי כִּי-הוּא מִלְכֵנוּ:

ו בְּתַקְוָה לְשִׁלְמָה |

אֲשֶׁר יִהְיֶה הָאִישׁ אֲשֶׁר לְבוֹ נָכוֹן לְקִרְא

ב קָשָׁם יי בְּזָכְרוֹ שֵׁם יי יוֹשֵׁעַ:
 ג מִיָּד דְּרָקִיו בּוֹנְנוּ וּמִיָּד אֲלֵהֶיו מַעֲשֵׂי יְדָיו יִשְׁמְרוּ:
 ד מִתְחַיִּינֹת חַלְמוֹת רָעִים לֹא תִבְהַל נַפְשׁוֹ בְּעֵבֶר נְהָרוֹת וּבְשֵׂאוֹן זַמִּים לֹא יִתְרַד:
 ה יָקוּם מִשְׁנָתוֹ וַיִּבְרַךְ שֵׁם יי בְּשִׁלְתוֹת לְבוֹ יִזְכֵּר לְשֵׁם אֲלֵהֶיו:
 ו וַיִּחַלֵּה אֶת-פָּנָיו יי בְּעַד כָּל-בֵּיתוֹ וַיִּי שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל-יִרְאֵי אֲלֵהֶם:
 ז וְכָל-מִשְׁאֲלוֹת-נַפְשׁ מְקוּהָ אֵלָיו יִמְלֵא יי בְּרוּךְ יי הַעוֹשֶׂה חֶסֶד לְאֲהָבָיו בְּאֵמֶת:
 טו-יז

יז-טו תתמה על מדת יכלתו. - הרעיון שבפסוקים ט"ז-י"ז דומה לכלל של שבייל הזהב או הדרך הממוצעת במוסר היוונים. טוב להתרחק משני הקצוות, והסתפקות במועט רחוקה גם מן העושר גם מן העוני. הצורה המקראית לרעיון זה היא במשלי ל' ח'-ט': ריש ועשר אל תחן לי הטריפני לחם חקי פן אשבע וכחשתי... פן אורש וגנבתי. - אם יעדיף איש יחטא. השהה הפתגם היווני: השפע מוליד את הזדון (משירת סולון). - ברוך כבוד ה'. פסוק הוא ביחוד ג' י"ב. - כ"י הוא מלכנו. אפשר שרמו נגד המלכים מבית החשמונאים, והוא רוצה להביע בזה את עמדתו השלילית לגבי המלוכה החילונית (וע' מזמור י"ז בתהלתו ובסופו). -

ו שם המזמור: בתקוה (דליטש: עלי תקוה) לשלמה (מיוסד בפ"ח). - תכנו: על ערך התפלה הנובעת מתוך בטחון חזק באלהים. - על יסוד פ"ג משער אני שהמזמור הוא תפלת ערבית או תפלת השכבה, כעין תפלת השכיבנו או תפלת המפיל שלנו. - זמן חיבורו: קרוב לזמנו של מזמור ה'. הנימוקים לקביעת הכרונולוגיה דומים בשני המזמורים. -
 ג-ב מיי דרכיו כוננו. תהל' ל"ז כ"ג: מה' מצעדי גבר כוננו. - בפנים: מחלומותיו (αὐτοῦ), ונראה שכונתו: אחרי החזיונות כשהיו בהם חלומותיו רעים לא תבהל נפשו. - הלשון מזכיר את תפלת המפיל: ואל יבהלוני רעיוני וחלומות רעים, אלא ששם יש רעיונים במקום חזיונות. - יקום משנתו... גם תוכן פסוק זה מתאים לתפלת ערבית (ע' לפסוק הקודם), שגם בברכת המפיל נאמר: ותשכיבני לשלום ותעמידני לשלום. מזכירים בשעת ההשכבה גם את היקיצה והקימה. - ויחלה... לשון זה (שמות ל"ב י"א ועוד) נמצא גם ב' כ"ב. מליצות כאלה מראות על אחדות הסגנון של המזמורים, וזה חשוב לפתרון השאלה, אם המזמורים הם ממשורר אחד או ממשוררים אחדים. - ברוך יי. פסוק בפני עצמו, והוא ברכה שבה רגיל המשורר לסיים את המזמורים הבודדים כנהוג בתהלים. -

ז	קְשַׁלְמָה לְהָשִׁיב	פֶּן־יִתְנַפְּלוּ עָלֵינוּ שׁוֹנְאֵינוּ חֲנָם:
ב	אֶל־תִּרְחַק מִמֶּנּוּ אֱלֹהִים כִּי זָנַחְתָּם אֱלֹהִים	כִּלְתֶּרֶם רָגְלָם נִחַלְתָּ קֶדְשֶׁךָ:
ג	אֲתָה כְּרִצּוֹנְךָ יִסְרְנוּ	וְאֶל־תִּתֵּן [אוֹתָנוּ] לְגוֹיִם:
ד	גַּם־כִּי תִשְׁלַח דָּבָר	אֲתָה תִצְוֶהוּ עָלֵינוּ:
ה	כִּי רַחוּם אַתָּה	וְלֹא תִקְצֹף לְכַלּוֹתָנוּ:
ו	בְּשֹׁבֶן שִׁמְךָ בְּקִרְבֵנוּ נִשְׁע	וְלֹא יוּכַל לָנוּ גּוֹי:
ז	כִּי אַתָּה מְגַנְנוּ	וְאֶנְחֵנוּ נִקְרָאָךְ
ח	וְאַתָּה תִשְׁנֵנוּ:	כִּי אַתָּה תִרְחַם עַם־יִשְׂרָאֵל לְעוֹלָם
ט	וְלֹא תִזְחַח:	וְאֶנְחֵנוּ תַחַת עֶקְבֶךָ עוֹלָם
י	וְשָׁבַט מוֹסְרֶךָ:	תִּבְוַנְגְנוּ בְּעַת יִשׁוּעָתְךָ
	לְרַחֵם בֵּית־יַעֲקֹב	לְיוֹם אֲשֶׁר הִבְטַחְתָּ לָמוֹ:
ח	לְמַנְצָח לְשַׁלְמָה	

ז שם המזמור: אם נתרגם ἐπιστροφῆς ביחס השייכות היה צריך לקרא לו: מזמור תשובה (כך קמניצקי). אבל אין במזמור הזה זכר לתשובה במובן המצומצם של המושג ומשום כך, כנראה, קורא דליטש: להשיב, כלו' להשיב גאון ישראל לקדמותו (ע' בסוף המזמור). - תכנו: בקשה שהפורענות שנגזרה על ישראל תבא מאת ה' ולא מיד השונאים. תפלה לישועת ישראל. - זמן חיבורו. האויבים רמסו את בית האלהים אבל יש תקוה להבא, כי המעשה הזה לא יבא עוד. ובכן נאמרו הדברים אחרי שנת 63, בה כבש פומפיוס את ירושלים ודרך בנעליו בקדש הקדשים, וכנראה סמוך לשנה זו. -

א שונאינו חנם. השונאים אותנו על לא חמס בכפינו. השונאים הם הרומיים שחללו את בית המקדש ברמיסת נעלים. - כי זנחתם אלהים. אפשר היה לחשוב שהכוונה לצדוקים ולא לרומיים, אבל מסוף הפסוק ואילך נראה ברור שברומים הכתוב מדבר. אם כן, זנחתם ענינו שהאלהים מואס בגוים בכלל, או מפני שהרומים עזבו את ירושלים אחרי כיבושה בשנת 63 ומסרו את השלטון הפנימי להורקנוס השני. המשורר מתאר אפוא את הדבר כאלו הרומים עשו זאת על כרחם. - בל-תרמס רגלם. ע' ב' ב'. - נחלת קדשך. בית המקדש (השוה תהל' ע"ח ג'ד). - כרצונך. בפנים: ברצונך. ונראה שכיף בבי"ת נתחלפה לו. - לרעיון השוה ש"ב כ"ד י"ד: נפלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו וביד אדם אל אפולה. -

ד תשלח דְבָרְךָ. כך יש לתרגם ἀποστείλης θάνατον. ויש שהמלה ἀποστολή סתם משמעותה דבר (ע"פ דליטש). - עלך. הכוונה לעול מלכות שמים. כיף הכינוי להדגיש היא באה: עול שלך ולא של הגוים, הרומיים. - עלך עולם. מלת עולם מפריעה ההמשך. ולפיכך סבור פירליס שעולם היא טעות בהכפלת המלה הדומה עולך, ואפשר שהמלה נשתרבה מן הפסוק הקודם. - ליום אשר הבטחת לנו. הסיום המשיחי הזה מקביל אל י"ז כ"א. נמצאת למד ששני המזמורים מחבר אחד להם. -

ח שם המזמור: הכתבת היוונית היא εἰς νῆκος=למנצח (כך מתרגם תיאודוטיין). - תכנו: האויב הולך וקרב. הפורענות העתידה לבוא תגלה את התועבות שעשו הרשעים

ב	קול עס-רב בְּקוֹלֹל רוח סְוֵקָה מָאד	קול שׁוֹפָר מִשְׁמיע הַרְג וְאֶבְרֹן:
ג-ד	וְאֶמְרָתִי בְּלִבִּי אִיפֹה-יִשְׁפָּטֵנּוּ אֱלֹהִים:	בְּסוֹפֵת אֵשׁ גְּדוֹלָה חֲלָקֵת בַּמִּדְבָּר:
ה	נִשְׁבְּרוּ מִתְּנִי מִשְׁמַע:	קול שְׁמַעְתִּי בִירוּשָׁלַם עִיר-הַקֹּדֶשׁ
ו	רַחֲמוּ עֲצֻמוֹתַי בְּשִׁשְׁמָה:	בְּשָׁלוֹ בְּרַכְוִי תָרַד לְבִי
ז	אֲבִינָה לְמִשְׁפָּטַי אֵל לְמִן-בְּרָא	אֶמְרָתִי יִשְׁרוּ אֲרַחֲוֹתֵם בַּגְּדָקָה:
ח	גְּלָה אֱלֹהִים חֲטָאֲתִיהֶם נִגְדַּשׁ	וְאֶצְדִּיק אֱלֹהִים בְּמִשְׁפָּטָיו אֲשֶׁר מֵעוֹלָם:
ט	בְּתַהֲתִיזוֹת סִתָּר תוֹעֲבוֹתֵיהֶם לְהַקְעִים	וּתְדַע כָּל-הָאָרֶץ מִשְׁפָּטֵי-אֵל הַצְּדִיקִים:
י	נֶאֱפֹו כָּל-אִישׁ אֶת-אִשְׁתּוֹ רַעְהוּ	בֵּן עַם-אָמוֹ וְאָב עַם-בֵּיתוֹ נִנְאָלוּ:
יא	קִדְשֵׁי אֱלֹהִים בְּזוּזוּ	וַיִּקְרָתוּ לָהֶם בְּרִית בְּשִׁבְעַת הָאֱלֹהִ:
יב	רַחֲמוּ מִזְבַּח יְיָ בְּכָל-שְׁמָהּ	כְּמוֹ בְּאֵין יוֹרֵשׁ וְנִגְוָאֵל:
יג	לֹא הִנִּיחוּ חֲטָא אֲשֶׁר-לֹא-הִרְבּוּ	וּבַגְּדַת-דָּם טָמְאוּ קְרָבָנוֹת בְּבִשְׂר-חַל:
יד	עֲשׂוֹת מִן-הַגּוֹיִם:	לָבָן מָסַךְ אֱלֹהִים בְּקַרְבָּם רֹחַ עֲנִים

בקרוב ירושלים. לאחרונה לוכד הצר את העיר, שופך דם בקרבה ומוליך בשבי את שרי הארץ. המשורר מצדיק עליהם את הדין. - זמן חיבורו: המצב דומה למצב שבמזמור ב'. פומפיוס כובש את העיר ומדכא את מפלגת הצדוקים. פה מתוארים מאורעות השנים 62-63. אך לעונש שנענש פומפיוס עצמו אין זכר במזמור זה. הזמן הוא איכ של המזמור ז', היינו שנת 62, בקירוב. -

א צוחה. בפנים $\theta\lambda\iota\psi\iota\nu$ = צרה, אבל בצרה לא שייך לומר שמעה אזוני. לדעתי היה במקור העברי צוחה והמתרגם קרא צרה מפני דמיון המלים. - ישפטנו. הטיית בצירי, והמתרגם היווני קרא בטעות ישפטנו בטיית סגולה. - נשברו מתני. יחו' כ"א י"א: שברון מתנים. - רחפו עצמותי. ירמ' כ"ג ט': רחפו כל עצמותי. בפסוקים ד-ה' יש השפעת ישע' י"ג ז'-ח', כ"א ג'-ד'. - אמרתני... מתחלה חשב המשורר שהעיר ירושלים מלאה צדק (א' ב'-ג') עד שה' הראהו את הרקבון המוסרי הפנימי של גדולי העיר. - נגד השמש. ע' ב' א'. - האלה. כך מגיחים רייל-גימס על דרך במדבר ה' כ"א (בשבועת האלה), במקום האלה שקרא המתרגם במקור העברי, ומכאן ביונית $\pi\epsilon\alpha\tau\iota\tau\omega\nu$ על אלה. אולם אין ראיה מוכיחה לתיקון היפה הזה. אמת, המלים על אלה מיותרות הן, אבל המשורר רגיל להשתמש בכגון זה גם במקומות אחרים לשם המשקל. - ב זוזו. פירליס משער שבמקור העברי היה בזו, ומביא ראיה מיחו' כ"ב ח': קדשי בויט, אבל אין זה מתישב היטב עם הלשון כמו באין יורש וגואל, כי מזה יוצא דוקא שההוכחה היא מה שהצדוקים נטלו לעצמם שלא בצדק את השלטון בבית המקדש. ולפיכך השארתי בזו. - ובגדת-דם... לפי המשנה (נדה ד' ב') היו בנות הצדוקים מסתגלות בדיני טומאת נדה אל הלכות הפרושים. נראה שהמשורר מפריו בתיאור תועבות שונאיו הצדוקים. - לא הניחו חטא. לפי פירליס היה במקור העברי לא הניחו חטא... על דרך הלשון (ע"ז י"ז א'): לא הניח זונה אחת בעולם שלא בא עליה. וכך גם בתרגומיהם של דליטש ורינובאנץ

טו וישקם כוס יין-חמר לשכרון:
 טז ויקדש מלחמה על-ירושלם וארצה:
 אָמְרוּ לוֹ בְרוּכָה דְרָכָהּ
 יז וישרו רַקְסִים לַסֵּנִי בָאוּ
 יח עָמְרוּ חֲמוּמִיהָ:
 יט ויכונן אֲשָׁרָיו בְּבִמְתָּהּ רַבָּה:
 כ כִּי אֱלֹהִים הִבְיִאוּ בְּבִמְתָּהּ בְּמִשׁוֹנָתָם:
 כא שֶׁשָׁדַד דָּמֵי יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם כְּמִי-נָדָה:
 כב אֲשֶׁר הוֹלִידוּ בְּטַמְאָה:
 חִלְלוּ יְרוּשָׁלַם וְאֶת-הַמִּקְדָּשׁ לְשֵׁם
 כג אֱלֹהִים: וַיָּדַק אֱלֹהִים בְּמִשְׁפָּסָיו בְּקֶרֶב עַמֵי הָאָרֶץ

יד (שפירליס לא ידע מהם). - מסך אלהים. ישע' י"ט י"ד: ה' מסך בקרבה רוח עושים. -
 כוס יין-חמר. ע"פ קמיניצקי. והוא מעיר שבלשון οἴνου ἀραύτου (=יין לא מהול) מוסרים הע' בתהל' ע"ה ט' את הלשון יין חמר. - לשכרון. שכרנו של אריסתובולוס השני וסיעתו מן הצדוקים מתגלה במה שהם מסרו עצמם ביד הרומים וקוו לחנינה. - המכה בחזקה. הוא פומפיוס שהיה עטור נצחונות מרובים. בארצות המזרח נתפרסמו ביתוד נצחונותיו על מיתרידת מלך פונטוס, טיגראנס מארמניה והכיבושים במדינות הקרובות. - שרי הארץ... עוד בדרכו מדמשק לא"י באו לקראת פומפיוס אנשי אריסתובולוס הביאו לו מתנות יקרות (קדמ' י"ד ג'). אריסתובולוס הבטיח למסור בידי פומפיוס את מפתחות שערי ירושלים (שם ד' א' ועוד). מובן מעצמו שאריסתובולוס לא עשה זאת בשמחה, והמשורר מגזים, כדרכו. ולדעת וויטו מוסביים הפסוקים האלה על מעשה הורקנוס וסיעתו. ובאמת גם הם עשו כזאת וביתר שמחה קבלו את הרומים מאשר מפלגת אריסתובולוס. אף-על-פי כן נראה שהמשורר מתכוון ליריביו הצדוקים ולא לפרושים שעמדו על צד הורקנוס. - ישרו רַקְסִים. ישע' מ"ג ד', מ"ה ב'. ודרך משל הוא. - ויכונן אשוריו. תהל' מ' ג': כונן אשור. ואפשר ג"כ לתרגם העמיד רגליו, כמו בתהל' ל"א ט'. העמדת במרחב רגליו. - בבטחה במשוגתם. בשתי המלים האלה מפליא המשורר לתאר מצד אחד את ההחלטה הברורה של פומפיוס ותכניתו המחושבה מראש כהוגן לכבוש ולנצח, ומצד שני את הפקפקנות שבלב אריסתובולוס, אם להאמין להבטחות הרומים ולהכנע מפניהם, או לצאת נגדם בחוק יד. - השמיד שריהם. על הרציחות האכזריות של פומפיוס בעת כיבוש ירושלים ואחרי לכידת העיר ע' קדמ' י"ד ד' ד'. - וכל-חכם עצה. הסנהדריה היתה בידי הצדוקים מצדדי אריסתובולוס. - ויגל... גם בניו ובנותיו של אריסתובולוס הובאו בשבי לרומי (קדמ' י"ד ה'). - כאבותיהם. כמו שעשו הצדוקים בדורות הקודמים, כגון בימי אלכסנדר ינאי. - בקרב עמי הארץ. או: גויי הארץ. פירליס סובר שבמקור העברי היה כתוב עמי הארץ, והכוונה היתה להדיוטות, כלו' לעמי הארץ לפי המובן התלמודי. את עמי הארצות הוא מזהה עם הצדוקים (1), והנגוד לזה הם חסידי אלהים שבפסוק זה, היינו הפרושים. והשערה נדחית היא. - בתמתם ככבשים. בחילוף מקום המלים: ἐν ἀκακίᾳ ὡς ἀρνία. וקמיניצקי מתרגם: כשיות תמות. וגם זה אפשר, כי מדרך המתרגם למסור שמות תואר בצורת שם עצם עם ב'

כד וחסידיו אלהים בתמדתם כבדקשים בתוכם: מהלל יי השפט כל-הארץ בצדקתו:
 כה והנה אלהים הראיתני משפטיו בצדקתה
 עינינו ראו משפטיו אלהים:
 כו הגדקנו שמך הנקבד לעולם
 כז שפט ישראל במוסר:
 כח ורחם עלינו:
 כט כי אמונתך אתנו:
 ל ואתה מוסרנו:
 לא סן-יבלענו גוים באין גואל:
 לב ואליה תקנתנו יי:
 לג כי טובים משפטיו עלינו:
 לד יי מושיענו כל-נמוט עולם ועד:
 וברוך ישראל לוי לעולם:

לשלמה לתוכחה |

ב בהלך ישראל בגולה לארץ נקדוה
 ג נרשו מן-הגולה אשר נתן למו יי:
 למען תצדק אלהים בצדקתה על-
 ששעינו
 כי אתה שפט צדיק על-כל-עמי הארץ:

כח השמוש (כגון ἐν ἀκακίᾳ). - כנס גדחי ישראל. תהל' קמ"ז ב': נדחי ישראל יכנס.
 ל והשוה תפלת תקע בשופר בשמונה עשרה. - באין גואל. בדיוק: כמו באין גואל (עי'
 לב בפס"א, וכן ט' א'). - כי טובים משפטיך. תהל' קי"ט ל"ט: כי משפטיך טובים. השוה גם
 לג המאמר: חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה (ברכות נ"ד א'). - לנו ולבנינו
 לד הרצון. רצון אלהים הוא לטובה לנו. - בפס' חסידים. החסידים הם הפרושים המצדיקים
 את הדין על כשלון הצדוקים. -

ט שם המזמור: המלה ἔλεγχος שבכתבת משמעה גם תוכחת גם מצפון. הכוונה היא
 פה כנראה לשני המושגים גם יחד. מכיון שכל מעללי אנוש תלויים בבחירתו החפשית
 (ד') וממילא במצפון, שהוא השופט הפנימי של האדם, הרי יש מקום לתוכחת, מה שאין כן
 לפי דעת שוללי הרצון החפשי. - תכנו: משפטי ה' צדקו תמיד הן ביחס ליחידים והן
 ביחס לאומה כלה. האדם מחונן בבחירה חפשית וגורלו מסור לידו. - זמן חיבורו:
 הרעיון של הצדקת הדין (ב') מתאים לזמן שלאחר שנת 63. הפרושים השלימו עם המצב
 החדש שנוצר אחרי כיבוש ירושלים ע"י הרומים. בשנת 55 תקף גאביניוס את הסנהדריה
 והשלטון חצמני הפנימי של היהודים. לזה אין רמז במזמור ט'. ולכן יש לקבוע את זמן
 המזמור בשנים 55-62. -

ב בכל-גוי פזורי ישראל. תפוצת ישראל היתה גדולה כבר בראשית התקופה
 החלניסטית. לקבוץ נדחי ישראל מתפלל כבר בן-סירא (כ"א כ"ו). השוה גם מאמר הסיבילה

כִּי־לֹא יִשְׁמַר מִדְּעַתְךָ כְּל־שׁוֹעַל אֲנִי
 וְאִי־פֹה יִשְׁמַר אֲנֹשׁ מִדְּעַתְךָ אֱלֹהִים:
 לַעֲשׂוֹת צַדִּיק וְעוֹל בְּשֹׁעַל כְּסִינִי
 הַעֲשֵׂה צַדִּיקָה גִּינִי לֹו חַיִּים מִיָּו:
 כִּי מִשְׁשָׁטִי יִי בְּצַדִּיק עַל־אִישׁ זָכִיתִי:

וּצְדִיקוֹת מְסִידֶיךָ לִשְׁמֶיךָ יִי
 מַעֲשֵׂינִי בִּבְחִירָתְךָ וּבְשִׁלְמוֹן נַפְשִׁנִי
 וּבְצַדִּיקָתְךָ תִּבְחַן כְּנִי אָדָם:
 וְהַעֲשֵׂה עוֹל וְיִחַב נַפְשִׁי לַשֶּׁמֶת
 אֶת־מִי תַחַן אֱלֹהִים אִם־לֹא תִקְרָאִים
 אֱלֹהֵי

תִּסְתַּהֵר כְּשֹׁשְׁעִים נֶקֶשׁ מִיָּדָה וּמִתְנַדָּה
 וְלִמִּי תִסְלַח חַטָּאִים אִם־לֹא לַחֹזְקָאִים
 וְאֶל־מִסַּן לְאֲשֶׁר שָׁשָׁעִי
 וְעַתָּה אַתָּה אֱלֹהִים
 רְאֵה וְרַחֵם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
 וְאֶל־תִּדְקֵלֵא רַחֲמֶיךָ מִמֶּנִּי
 כִּי אַתָּה דָּחַרְתָּ בְּרַעַע אֶבְרָהִם מִקְדֵּי־הַגּוֹזִים
 וְאֶל־תִּרְרַף לַעֲוֹלָם:
 וְאַנְחֵנוּ נִקְוָה אֱלֹהֶיךָ בַתְּשׁוּבַת נַפְשִׁנִּנוּ:

כִּי־לֹנוּ בִשְׁתׁ הַפְּנִים עַל־כָּל־וְאֵלֶּהָ:
 צִדִּיקִים תִּבְרַךְ
 וּסוּבְרָתְךָ עַל־חַטָּאִים בְּהַנְחֵמָם:
 וְאַנְחֵנוּ עִמָּךָ אֲשֶׁר אֶהְבֵּת
 כִּי־לֶךְ אֲנַחֵנוּ
 שׁוֹר־וְתִנְשָׁלוּ עֲלֵינוּ:
 וְשָׁמַת שְׁמֶךָ עֲלֵינוּ יִי
 בְּרִית בְּרִית לְאֲבוֹתֵינוּ עֲלֵינוּ
 לִי הִרְחַמִּים עַל־בֵּית יִשְׂרָאֵל

לְעוֹלָם וָעֶד:

הַיְהוּדִית ג' רע"א: כל־ארץ וכל־יים ממך מלאו. - פסוק ג' הוא כעין הקדמה לפסוק שלאחריו:
 פה נרמז הרעיון שאף אם האדם הוא בעל בחירה חפשית לעשות כחפץ לבו, ידיעת אלהים
 כוללת גם את רצונו, על דרך מאמרם ז"ל: הכל צפוי והרשות נתונה (אבות ג' ט"ח). גם
 במאמר זה משולבים שני הענינים, הידיעה האלהית הכוללת והבחירה החפשית. - בבחירתנו.
 כבר הכיר גייגר שלמלה היוונית ἐκλογῆς מתאימה המלה העברית בחירה. ואע"פ שהיא מלה
 מאוחרת כבר השתמשו בה כנראה בתקופה קדומה. ביטורים מאוחרים, כלו' שנודעו לנו רק
 ממקורות מאוחרים, יש גם בפסוק הבא. אגב, יש להעיר שלפי יוספוס (מלח' ב' ח' י"ד)
 זוהי אחת הפלוגתות שבין הצדוקים והפרושים, שתראשונים מחייבים בהחלט את הבחירה
 (גם שם המלה היוונית ἐκλογῆς) והאחרונים מייחסים חלק ממעשי האדם לה' וחלק לו עצמו.
 מכאן נראה שהפרושים דוקא מדגישים ביותר את ענין הבחירה החפשית, וממילא אין
 לסמוך הרבה על יוספוס, ובפרט אחר שגם את החילוקים האחרים שבין הכתות לא מסר
 בדיקנות יתרה. - ובצדקתך. גם המשך המשנה הכל צפוי והרשות נתונה (ע' לעיל) הוא: ובטוב
 העולם נידון (רע' פ"ז). - פסוק ה' מצטיין בסגנונו המאוחר. - גוגו לו חיים. ע"פ פירליס
 המביא סמוכין מחגיגה י"ב ב' גנו חיים, ות"י לדב' ל"א ט"ז: ותשמתך תהי גניזא בגנוח חיי
 עלמא. ות"י לשי"א כ"ה כ"ט: ותהי נפשא דרבנני גניזא בגנו חיי עלמא. - יחייב גם שו.
 ע"פ דליטש ופירליס. - הקוראים אל יי. ע' ב' ל"ז. - מסשעים. במקום בפשעים. המתרגם
 החליף גם כאן (ע' ז' ג') את אותיות השמוש. - כי לנו בשת הפנים. בדיוק: כי בשת לנו
 ולפנינו, מה שלא יתכן בעברית. השהה דניאל ט' ז': ולנו בשת הפנים. המתרגם החליף ה"א של
 הפנים בב', והוסיף ו' וקרא ובפנים. - ואל תכלא רחמיך ממנו. ע"פ רינובאנץ המסתייע
 בתהל' מ' י"ב. - פן יתנפלו עלינו. ע' ז' א'. - ואל תרף. על דרך תהל' קליח ח': מעשי
 ידיך אל תרף. וכך אני מקיים את הגירסא שבכ"י οὐ καταταύσῃ (וכן דליטש: ואל תרפה לעולם). -

הַיְהוּדִית ג' רע"א: כל־ארץ וכל־יים ממך מלאו. - פסוק ג' הוא כעין הקדמה לפסוק שלאחריו:
 פה נרמז הרעיון שאף אם האדם הוא בעל בחירה חפשית לעשות כחפץ לבו, ידיעת אלהים
 כוללת גם את רצונו, על דרך מאמרם ז"ל: הכל צפוי והרשות נתונה (אבות ג' ט"ח). גם
 במאמר זה משולבים שני הענינים, הידיעה האלהית הכוללת והבחירה החפשית. - בבחירתנו.
 כבר הכיר גייגר שלמלה היוונית ἐκλογῆς מתאימה המלה העברית בחירה. ואע"פ שהיא מלה
 מאוחרת כבר השתמשו בה כנראה בתקופה קדומה. ביטורים מאוחרים, כלו' שנודעו לנו רק
 ממקורות מאוחרים, יש גם בפסוק הבא. אגב, יש להעיר שלפי יוספוס (מלח' ב' ח' י"ד)
 זוהי אחת הפלוגתות שבין הצדוקים והפרושים, שתראשונים מחייבים בהחלט את הבחירה
 (גם שם המלה היוונית ἐκλογῆς) והאחרונים מייחסים חלק ממעשי האדם לה' וחלק לו עצמו.
 מכאן נראה שהפרושים דוקא מדגישים ביותר את ענין הבחירה החפשית, וממילא אין
 לסמוך הרבה על יוספוס, ובפרט אחר שגם את החילוקים האחרים שבין הכתות לא מסר
 בדיקנות יתרה. - ובצדקתך. גם המשך המשנה הכל צפוי והרשות נתונה (ע' לעיל) הוא: ובטוב
 העולם נידון (רע' פ"ז). - פסוק ה' מצטיין בסגנונו המאוחר. - גוגו לו חיים. ע"פ פירליס
 המביא סמוכין מחגיגה י"ב ב' גנו חיים, ות"י לדב' ל"א ט"ז: ותשמתך תהי גניזא בגנוח חיי
 עלמא. ות"י לשי"א כ"ה כ"ט: ותהי נפשא דרבנני גניזא בגנו חיי עלמא. - יחייב גם שו.
 ע"פ דליטש ופירליס. - הקוראים אל יי. ע' ב' ל"ז. - מסשעים. במקום בפשעים. המתרגם
 החליף גם כאן (ע' ז' ג') את אותיות השמוש. - כי לנו בשת הפנים. בדיוק: כי בשת לנו
 ולפנינו, מה שלא יתכן בעברית. השהה דניאל ט' ז': ולנו בשת הפנים. המתרגם החליף ה"א של
 הפנים בב', והוסיף ו' וקרא ובפנים. - ואל תכלא רחמיך ממנו. ע"פ רינובאנץ המסתייע
 בתהל' מ' י"ב. - פן יתנפלו עלינו. ע' ז' א'. - ואל תרף. על דרך תהל' קליח ח': מעשי
 ידיך אל תרף. וכך אני מקיים את הגירסא שבכ"י οὐ καταταύσῃ (וכן דליטש: ואל תרפה לעולם). -

בְּנִינֹת לְשִׁלְמָה |

י

וְיִסּוּר מִדְּרַךְ רָעָה בְּשִׁבְטְךָ וּמוֹסֵר
 הַנּוֹתֵן נוֹו לַמְּכִים וְיִטְהַר
 כִּי וַיִּשֶׁר אֲרָחוֹת צַדִּיקִים
 וְחָסֵד וְעַל-אֲהָבָיו בְּאַמֶּת:
 כִּי עֲדוֹת בַּחֵק בְּרִית עוֹלָם
 צַדִּיק וַיִּשֶׁר אֲדוֹנֵינוּ בְּמִשְׁפָּטָיו לְעוֹלָם
 וְחֹסֵדִים יוֹדוּ בְּקִהְל־עַם
 כִּי-טוֹב וְרַחוּם אֱלֹהִים לְעַד
 לֵינִי הַיְשׁוּעָה לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְשִׁמְחַת
 עוֹלָם:

אֲשֶׁרִי הִנָּבֵר וְיִסְקַדְנִי וְ בְּתוֹכָהּ
 לְהִשְׁתַּהַר מִחַטָּאָה לְבִלְתִּי הַרְבּוֹת:
 כִּי טוֹב וְ לַסְּבִלִי מוֹסֵר:
 וְלֹא יִעֲנֵה בְּתוֹכָהּ
 וְנִי יִזְכֵּר עֲבָדָיו בְּרַחֲמִים
 עֲדוֹת וְ עַל-דְּרַכֵּי אַנְשִׁים בְּסִקְנָהּ:
 וַיִּשְׂרָאֵל יְהַלֵּל שֵׁם וְ בְּרָנָה:
 וְהִעֲנִיִּים יְחַן אֱלֹהִים בְּשִׁמְחַת יִשְׂרָאֵל:
 וְקִהְלוֹת יִשְׂרָאֵל יִסְאָרוּ שֵׁם וְ:

ב
ג
ד
ה
ו
ז
ח

לְשִׁלְמָה לְתַקְוָה |

יא

הַשְּׁמִיעֵנִי בִירוּשָׁלַם קוֹל מְבִשֵׁר

תַקְוֵנוּ בְּצִיּוֹן שׁוֹסֵר תְּרוּעַת-קִרְבֵּשׁ

שֵׁם הַמְּזִמּוֹר: אֵין סִסַּק שִׁשְׁמוּ בְּנִינֹת (וְכֵן דְּלִיטְשׁ), שֶׁהָרִי לְשֵׁם זֶה מֵתַאִים גַּם
 בַּע' (תְּהֵל' ו', נִדָּה, נִיָּה, סִיא, עִי'ו). — תַכְנוּ: הֶעֱרַךְ הַחַיּוּבִי שֶׁל הַיִּסּוּרִין, הַבְּאִים לְמַרְק
 עוֹנֹתָיו שֶׁל אָדָם וְלִהְחַזִּירוֹ לְמוֹטֵב. — זְמַן חִיבוּרֵו: מִסְּפִי הַטַעֲמִים שֶׁנִּיתְּנוּ לְמוֹמּוֹר הַקֹּדֶם
 יֵשׁ לְקַבּוֹעַ אֶת הַזְמַן לְשָׁנֹת 55-63. —

י

אֲשֶׁרִי הַגְּבֵר. הַשׁוּהַ תְּהֵל' צִיד יִבֵּב וְאִיּוֹב ה' יִזו, וְע' מִשְׁלִי יִג יִיא-יִב. —
 וַיִּסּוּר. ἐκκαλόγη=יִסּוּב, וְכֵן דְּלִיטְשׁ. אֹלָם דּוּמָה שֶׁהִמְתַּרְגַּם הַחֲלִיף ב' בַּר'. זֹהִי גַם
 הַשְּׁעֵרַת קְמִינִיצְקִי, אֵלֹא שֶׁהוּא מִבְּטֵל דַּעְתּוֹ מִסְּפִי דַעַת פִּירִלִים וּמִתַּרְגָּם: וַיִּחְזוּר, לְפִי הַלְשׁוֹן
 חוֹזֵר בְּתִשׁוּבָה. — לְמְכִים. εἰς μάστιγας. וְכֵן בַּע' לִישַׁע' ג' ו'. — עֲדוֹת בַּחֵק. כְּמוֹ עֲדוֹת
 בִּיהוֹסֵף שְׁמוֹ (תְּהֵל' פִּיא ו'). הֶרְעִינּוּ הוּא שְׁסִימְנֵי הַשְּׁגַחַת אֱלֹהִים אֲפִשֵׁר לְמַצָּא גַם בְּמִתָּן
 תּוֹרָה גַם בְּמַעֲלֵלֵי אָנוּשׁ. לְלִשׁוֹן הַשׁוּהַ דֵּהִיא סִזו יִז: וַיַּעֲמִידָהּ לְיַעֲקֹב לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית
 עוֹלָם. — הַחֹסִידִים וְהַעֲנִיִּים. הֵם הַפְּרוּשִׁים. — וְקִהְלוֹת יִשְׂרָאֵל. מִמָּה שֶׁכְּתוּב כֹּאֵן
 συναγωγαί (מִשְׁמַעוֹ גִּכֵּכ בְּתִי כְּנִסְיֹת) רְצוּ אַחַדִּים לְמַצּוֹא רְאִיָּה שֶׁהַמְּזִמּוֹרִים הָאֵלֶּה הוֹשִׁרוּ בְּבֵהכִ"ג,
 וְאֵין זֶה רְאִיָּה מוֹכִיחָה. — לִיִּי הַיְשׁוּעָה. כֵּךְ הוּא תְּרַגּוֹם τοῦ Κυρίου שֶׁבְּרֹאשׁ הַפְּסוּק. —

א
ב-ד
ו
ח
יא

שֵׁם הַמְּזִמּוֹר: εἰς προσδοκίαν אֲפִשֵׁר לְתַרְגָּם: לְתוֹחַלַּת, לִיחַל (דְּלִיטְשׁ), לְתַקְוָה
 (רִינוּבֹאנֵץ) — תַכְנוּ הוּא מְשִׁיחִי: אֱלֹהִים עוֹמֵד לְהַשִּׁיב אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן. יְרוּשָׁלַם מִתְּנַעֲרַת
 מֵאַבְלָה. מְזִמּוֹר זֶה יֵשׁ לוֹ דְּמִיּוֹן גְּדוֹל לְנִבּוּאוֹת יִשְׁעִיהוּ הַשְּׁנִי, וּמִקְבִּיל לְסַפֵּר בְּרוּךְ ד' לִיו,
 ה' ס' (עַל הַיַּחַס בֵּין הַסְּפָרִים הָאֵלֶּה ע' רִייל־גִּימִס). — זְמַן חִיבוּרֵו: יֵשׁ שְׂרָצוֹ לְמַצּוֹא
 בְּמוֹמּוֹר זֶה רְמִזִּים לְנִצְחוֹנוֹתָיו שֶׁל אֶלְכַסְנֵדֵר יִנְאִי. אֲבָל מֶלֶךְ זֶה צַדִּיקִי הִיָּה, וְנִצְחוֹנוֹתָיו לֹא
 הָיוּ עוֹלָמִים לְעוֹרֵר שְׂמִחָה רַבָּה בְּלֵב הַפְּרוּשִׁים אִוִּיבֵנוּ בְּנַפְשׁ. יוֹתֵר נֹרָאָה שֶׁבְּכֻלָּל אֵין שׁוּם
 מְאוּרַע מְסוּיִם מְקַבֵּל לְמוֹמּוֹר זֶה, וְהַתְּקוּהַ הַמּוּבַעָה בּוֹ הִיא תְּקוּהַ מְשִׁיחִית סַתֵּם, כְּמוֹ בְּמוֹמּוֹר
 הַמְּשִׁיחִי יִזו. מִפְּאֵת הַמַּצֵּב הַכֻּלָּלִי מֵתַאִים הַמְּזִמּוֹר הַזֶּה לְשָׁנֹת 55-63, כְּמוֹ הַמְּזִמּוֹרִים הַקֹּדְמִים. —
 בְּסִפְקֵדָתֵם. בְּיוֹם פְּקוּדָתֵם. וּפְקוּדָה זֹו לְטוֹבָה הִיא (כְּמוֹ בַפִּי'ו). וּפִירִלִים חוֹשֵׁב
 שֶׁהִמְלָה הַזֹּאת נִתְּגַלְּגָלָה לְכֹאֵן מְסוּף פִּי'ו וְשַׁצִּל: ἐν σκορπισμῶ ἀὐτῶν=בְּתַפּוּצָתֵם. —

א

ב כי רחם אלהים את ישראל בסקנתם: עמדי ורושלים על המצודה וראי את כבוד
 ג ממנחה וממערב נקבצו יחדו לוי: מצפון יבאו לשמחת אלהיהם
 ד מאיים ממרחק קבצם אלהים: הרים רמים השפיל למי שור למו
 ה הנקעות נסו מפני בואם: היערות הצילו להם בעקבם
 ו כל-עצי-בשם הצמיח להם אלהים: למען יעבר ישראל בסקנת קבוד
 ז לבשי ורושלים בגדי תפארתך הנינו לבוש קדשך ואלהיהם:
 כי אלהים דבר טובות על-ישראל לעולם ועד:
 ח יעש יי כאשר דבר על-ישראל וירושלים יקם יי את-ישראל בשם קבדו:
 ט לוי החסד על-ישראל לעולם ועד:

יב על לשון רשעים |

ב יי הצילה נפשי מאיש רע ובלועל המדברת קנבים ומרמה:
 ג כאשר בתבערה תלהט-גרון: מזמתו לקצר קתים בלשון-שקר
 ד לברת עצי משוש בלהטי-רשע לברניו קתים קרון במלחמת
 ו שקפתי קננים: ונתפוננה עצמות הנהננים מפני יראי יי
 רשעים מבהלות

ג-ד מצפון... מאיים. הווה תהל' ק"ו ג'. - התיאור שבפ"ד לקוח מיסע' מ' ג'-ד'.
 ה-ו היערות הצלו. הווה ברוך ה' ח'. - בפקודת כבוד אלהיהם. כבוד ה' הוא כינוי לשכינה ושכיח ביסעיה השני. והווה לכאן ברוך ד' לוי, ה' ו'-ז. -

יב תכן המזמור: המלשינים מביאים בסכנה את הצדיקים בהוציאם עליהם דבה רעה. המשורר מתפלל שה' יגן על חסידיו מפני לשון הרשעים. המזמור מזכיר בתכנו את התפלה ולמלשינים בשמונה עשרה. - זמן חיבורו: השלטון נמצא עוד בידי הרשעים, כל' הצדוקים המסוכנים לפרושים. הזמן הוא אפוא לפני כשלון אריסטובולוס ב', ובכך אחרי שנת 69, שבה מתה שלומית אלכסנדרה ואריסטובולוס הגיע לשלטון, וקודם שנת 63 שבה נלכדה ירושלים ע"י פומפיוס. להקדים את המזמור ללימי אלכסנדר ינאי אין הכרח. -

ב כאשר בתבערה תלהט גרון. בפנים: ὡσπερ ἐν λαῶ πῦρ ἀνάπτον καλλογήν αὐτοῦ (=כאשר בעם אש תלהט יפיו), ואין לזה שום מובן. לדעתי יש לנסח: ὡσπερ ἐν δαλῶ πῦρ ἀνάπτον ἄλωνα

ג (78). - מזמתו. במקום παροικία (=שכנות), שאינו מתישב בהמשך זה, אני מגיה: παρανομία (=מומה). הווה הע' לתהל' ליו ז'. - לכרות עצי משוש בלהטי-רשע. ע"פ דליטש. ההשוואה של לשון רע לאש בוערת נמצאת גם בתהל' ק"כ ד', גחלי רתמים. וע' משלי כ"ו כ"א: פחם לגחלים ועצים לאש ואיש מדנים לחרחר ריב, ושם ט"ז כ"ז: איש בליעל כורה רעה ועל שפתיו כאשר צרבת. - בזדון. παρανόμως במקום παρανόμους (וולהויון). - ותפוננה עצמות. ע' ד' י"ט. - נפש שלוה... עושה

יב ולא ימצא עוד זכר למו: ועל-החסידים רחמי יי
ועל-יראיו חסדו:

יד תהלה לשלמה |

נאמן יי לא-דביו באמת

ב להולכים בצדקת חקותיו

ג חסדיו יי יחיד-בה לעולם

ד משעם שרש לעד

ה-: כי-חלק אלהים ונחלתו ישראל:

ז אשר אהבו יום בהקרת טאתם:

ח ולא זכרו את-האלהים:

ט וידע חדרי לבב טרם היותם:

י ולא ימצאו ביום חנות צדיקים:

טו מןמור לשלמה בשיר |

בארתה לי קראתי שם יי

קויתי לישועת אלהי יעקב ונצלתני

יב אלה לחיי עולם ואלה לחרפות ולדראון עולם. - ועל החסידים רחמי יי. השוה

תפלת שמו"ע: ועל החסידים... יהמו נא רחמיך ה'.

יד תכן המזמור: הצדיקים הם עצי חיים בגן ה' ותקותם לעד. גורל הירשעים

כשולן וכליון. - זמן חיבורו: אחרי סערת המלחמה התבצרו הצדיקים-הפרושים מחדש

והם מלאי תקוה לעתיד. המצב מתאים לשנות 60-63, כמו המזמור הקודם. -

ב-ג צוה לנו לחיותנו. ויק' י"ח ה': אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. - ב.ה.

בתורה. ויש מוסרים בו, כלו' באלהים. החיים האלה הם נצחיים. המשורר מטעים תכופות

את אמונתו בתחית המתים. הצדוקים כפרו, כידוע, בתחית המתים. - עצי החיים.

באליגוריה יפה זו יש רמז לעץ החיים בגן עדן. - מטעם. הענוים הם מטע ה' (ישע' ס"א

ו ג'). - אהבו יום. לשון זה מוכיר את היססמה של מצדדי אפיקורס: carpe diem (=תפוס,

השתמש ביום), כלו' מהר ליהנות מן החיים בטרם יעברו. החיים האלה בהשוואה לחיים

הנצחיים, אל "כל ימי השמים", אינם אלא כיום אחד. הצדוקים נהנים מן החיים עלי אדמות

ומהתלים בפרושים "שמצערין עצמם בעוה"ז ולעוה"ב אין להם כלום" (אבות דר"נ סוף ה'). -

ח בחברת הטאתם. בחברתם החוטאת (מופשט במקום מוחש). - דרכי האנשים

גלויים. תהל' קייט קס"ח: כי כל דרכי נגדך. - טרם היותם. או: היותו, כלו' הלב.

לרעיון השוה ירמ' א' ה': בטרם אצרך בבטן ידעתך וגו'.

טו שם המזמור הוא לפי פ"ג. - תכנו: המשורר מודה לה' על נס הישועה.

הרשעים יאבדו לעד ואין שארית להם. - זמן חיבורו: מפאת התכן יש לקבוע את זמנו

בין השנים 60-63, כמו המזמורים הקודמים. -

א-ב בצרתה לי קראתי. תהל' קי"ב א'. - בפ"ב יש רמזים של התנגדות לשלטון

- ב כי תקוה ומנום לדלים אתה אלהים: כי מי יעצרה כח אלהים אמלא יודה לקר באמת
- ג ומה יוכל אנוש אמלא יודה לשמה: מזמור חדש בשיר בשמחת ללב בבורי ששמים מלב חסיד וצדיק: גיב ששמים בקלי לשון נאנה
- ד עושה אלה לא ימוט לעולם מפני הרעה להבת אש ועברת רשעים בלתי תענה בו: כאשר יצא מלפני יי עליהם תאיים
- ה בראות אלהים עליהם צדיקים לישועה: כפן ותרב ומנת רחוקים מן הצדיקים בייגוסו ברוסי דבר מפני הסידים: ואת הרשעים ירדפו וישגומו
- ו ולא ימלטו פועלי און ממשפט יי: כמו ממלמדי מלקמה ותפשו בירתו המשחית על מצבתם: ונחלת החטאים אברון וחשך
- ז ופשעיהם ירדפום עד שאול תחתנה: נחלתם לא תמצא לכניהם כי החטאים יקריבו בתי חטאים: ויאברו רשעים ביום דין יי לעולם
- ח כי יפקד אלהים את הארץ במשפטו: ויראי יי ירחמו בה ורשעים יאברו לעולמי עד:

טו תהלה לשלמה לעזרת חסידים |

- ב בנים נפשי וברחוק מיי במקעם נכשלתי במקעם הערתה למנת נפשי
- ג בתרדמת ישנים רחוק מאלהים: קרבה לשערי שאול עמהם פושעים]

המקבים. המשורר אינו מאמין באפשרותו של קיום שלטון ישראל זולת מלכות המשיח. — ג-ד-י-מזמור חדש. ע' ג' א'. — עושה אלה לא ימוט לעולם. תהלה טו ה'. — ארת אלהים. מעין יחו ט' ד'. פירליס מביא את האגדה לשמות ט' ד': אמר לו הקביה לגבריאל לך ורשום על מצחם של צדיקים תיו של דיו שלא ישלטו בהם מלאכי חבלה, ועל מצחם של רשעים תיו של דם כדי שישלטו בהם מלאכי חבלה (שבת ג"ה א'). — כרדופי דבר. אני מגיה λοιμοῡ=דבר, מגפה (במקום λυμοῡ=רעב). — תוהמשחית. ע' פ"ו. — ופשעיהם ירדפום. יש כאן פירצוף הפשע הרודף אחר האיש כמוסר כליות ואינו נוהן לו מנוחה כמו הארנינות, אלילות הנקמה, בטראגידיה היוונית. — נחלתם לא תמצא לבניהם. תקותו זו לא נתקיימה, כי האריסטוקרטיה הצדוקית הגבירה את השפעתה בסוף ימי בית שני. — טו שם המזמור: תהלה (או: שיר, דליטש) לשלמה. המלים לעזרת (או לישועת) חסידים נוספו ע"פ פ"ג. — תכנו: בהתרחק נפש הצדיק מאלהים הוא ברחמיו יעורר אותה מתרדמתה ויחזירה אליו. המשורר מבקש מאלהים סיוע חמרי ומוסרי גם להבא. — זמן חיבורו: תכן המזמור מתאים למצב הרוחות בשנות 57-63, ודומה בזה למזמורים הקודמים. — א בנום נפשי. הציור של הנפש הנרדמת בשעה שהגוף ער שכיח אצל פילון האלכסנדרני. — בנום — בתרדמת. רינובאנץ מעיר שתרדמה יותר משינה ושינה יותר מתנומה. — הערתה נפשו למות. ישע' נ"ג י"ב. פירליס מעיר שגם החלק השני של הפסוק עם הפושעים הושפע מן הלשון שבישע' (שם) ואת פושעים נמנה (ע' לפ"ה). — קרבה. בדיוק: קרובה. לפי פירליס קרא המתרגם קרובה במקום קרבה. —

ג	בסור נפשי מני אלהי ישראל	לולא יי עורני בחסדו לעולם:
ד	עורני כמו (ב)דרך-בוסים למשמרתו	מישעי ועורי בקל-עת הצילני:
ה	אורך אלהים כי סמקמני לישועה	ולא מניתי עס-הפושעים לשחת:
ו	אל-תסר ספרך ממני אלהים	ואת-זקרה מלבי עד-מות:
ז	סוקני אלהים מששע רע	ומקל-אשה רעה מקשילת סתי
ח	ואל-יפמני יפי אשה חוטאת	וקל-המתמכר לחטאת-און:
ט	מששי גבי בוננה לקניה	וסעמי שמר בקרוונה:
י	לשוני ושסתי הלבשה דברי-אמת	עברה וסמה בערה הרחיקה ממני:
יא	תלונה וקצר רוח בצרה הרחק ממני	ואם-אחשא תסרני למען אשוב:
יב	בחן וחסד סמך לבי	באמצה נפשי די-לי המתן:
יג-יד	כי אם-לא תאמץ מי ישא מוסר בעני:	בהסר הנקש די סרחונה
טו	תנסנו בקשרו ובמצוקת ריש:	אם-יעמד צדיק באלה ירחם מאת יי:
יז	מזמור לשלמה בשיר למלך	
	יי אתה-הוא מלכנו לעולם ועד	כי כה אלהים תתהלל נשנו:

ג-ה בסור נפשי. זהו הנמשל אל משל השינה. - ולא מניתי עס הפושעים. ע' לפ"ב. - זכרך מלבי. שמירת זכר ה' בלב האדם היא הערות, ההפך לתנומה ותרדמה שבפ"א. - חוקני אלהים מפשע. כלו' תן לי את הכח החזק להתגבר על הפשע. המתרגם לא הבין זאת ומסר: ἐπιμαρτύροσόν μου (=התחזק עלי. משול בי). - מפשע רע. יתכן שהמתרגם קרא רע במקום רב (השוה תהל' י"ט ד' ונקיתי מפשע רב). - אשה רעה. הוא החטא שבו מאשים המשורר את יריביו הצדוקים (ד' יעוד). - המתמכר לחטאת - און. או ביתר דיוק: הנכנע תחת חטאת און (דליטש). וחמה בערה. ὑμῶν ἀλογον (=חמה אוילית), וכך מתרגם דליטש: וחרון נמהר. קמיניצקי: וחמת סכל. כמעט אין לי ספק שהמתרגם לא הבין את המלה בערה-בוערת, על דרך וחמתו בערה בו (אסתר א' י"ב), וחשב שזה מלשון בער, כמו איש בער (תהל' צ"ב ז'). - תיסרני למען אשוב. בדיוק: ביסרך לתשובה. - די לי המתן. או: הנתון, כלו' אסתפק במועט הניתן לי מאת אלהים, בניגוד לתלונה וקוצר רוח שבפסוק הקודם, שהיא הקובלנה באין מדת הסתפקות. - די סרחונה. בפנים: ביד סרחונו, שנתחלף לו די ביד, ואח"כ הוסיף ב' השמוש. - סרחון כאן במוכח חטא, ואם נקרא סרחונו הכונה לאיש החוטא. -

יז שם המזמור: ע' שמו של מזמור ט"ו. - תכנו: ה' לבדו הוא המושל ומלך ישראל, ומשיח בן דוד ישלוט בשם ה'. הרשעים תפשו את השלטון בחזקת היד, וה' הענישם בידי זרים. התיאור של תועבות הזרים בארץ. המצוקה גדולה. תפלת המשורר לביאת המשיח ולתקון עולם במלכות שדי. - זמן חיבורו: אריסטובלוס השני שלקח את השלטון בזרוע נעש עיי הרומים. שריו הובלו בשבי לרומי ושם הלכו אחרי מרכבת הנצחון של פומפיוס (פ"א ואילך). הזמן הוא א"כ אחרי שנת 61 שבה חגג פומפיוס ברומי את נצחונותיו שנחל בארצות המזרח. אולם לצרות שבאו על ישראל בימי גאביניוס 55-57 אין עוד זכר. ובכן המזמור המשיחי הזה נכתב בשנות 57-60. - אתה הוא מלכנו. בפסוק זה המכיל את יסוד התיאוקראטיה הפרושית פותח א

ב	וַיָּמָה עַת חַיִּי-אֲנֹשׁ עַל־אֲדָמוֹת	בְּחֶלְדֹּו בֶן מִבְּטָחוֹ בּוֹ:
ג	וַאֲנַחְנוּ נִבְטַח בְּאֵל מוֹשִׁיעֵנוּ	כִּי גְבוּרַת אֱלֹהֵינוּ לְעוֹלָם בְּרַחֲמִים
ד	וּמַלְכוּת אֱלֹהֵינוּ לְעַד עַל־הַגּוֹיִם בְּמִשְׁפָּט:	אַתָּה יְיָ בְּסִרְתָּ בְּדוֹר לְמַלְךָ עַל־יִשְׂרָאֵל
ה	וְאַתָּה נִשְׁבַּעְתָּ לֹו עַל־יַרְעוֹ עַד־עוֹלָם	כִּי־לֹא תִכְרַת מִמְּלַכְתּוֹ לְסָנְיָהּ:
ו	וּבְעֹנֹוֹתֵינוּ קָמּוּ עֲלֵינוּ הַטָּאִים	וַיִּתְנַסְּלוּ עֲלֵינוּ וַיִּדְיָחוּנוּ
ז	אֲשֶׁר־לֹא הִבְטַחְתָּ לָמוּ הַמָּה לְקַחוּ בְּחֻזְקָה	וְלֹא קָדְשׁוֹ שָׁמַךְ הַנִּבְבָּדָה:
ח	וַיִּשִׁימוּ [בְּרֹאשָׁם] הוֹד מַלְכוּת בְּגִבְהֹם	וַיִּנְחֲרִיבוּ אֶת־כִּסֵּא דָוִד בְּשֵׂאוֹן תְּרוּעָה:
ט	וְאַתָּה אֱלֹהִים תִּשְׁפִּילֵם	וְתִקַּח יַרְעֵם מִן־הָאָרֶץ
י	בְּקוֹם עֲלֵיהֶם אִישׁ נִבְרִי לְעַמָּנוּ:	כִּתְּפֹאֲתֵיהֶם תִּשְׁלַם לָהֶם אֱלֹהִים
יא	כִּמְעַלְלֵיהֶם וַיַּצֵּא לָמוּ:	לֹא יִחַסֵּם אֱלֹהִים
יב	יִבְקֹשׁ יַרְעֵם	וְלֹא יִנְקָה אֶתְּרַ מֵהֶם:
	וַיִּנְאֲמֶן יְיָ בְּכֹל־מִשְׁפָּטָיו	אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּאָרֶץ:
	הַשֵּׁם הַרְשָׁע אֲרָצֵנוּ מִיּוֹשְׁבֵיהָ	הַשְּׂמִיד נִעַר [וְזָקַן] וַיִּגְיָהֶם וַיִּחְדָּו:
	בְּחֻרֹן אָפוּ שְׁלֹחַם עַד־מַעְרָב	וְשָׂרֵי הָאָרֶץ [וַעֲשָׂה] לְקַלְסָה וְלֹא חֶמְלָה:

המשורר וגם מסיים את המזמור המשיחי הזה ליתר חיזוק. פסוק זה משמש ג"כ תכנית מדינית של הפרושים בהתנגדותם למלכות החשמונאים. עצם הרעיון נמצא גם בתפלת שמו"ע: ומלוך אתה ה' לבדך. וע' ישע' ל"ג כ"ב. - כח לדו... הבטחון שאדם ישים בכחותיו של עצמו אינו גדול ממדת חייו של האדם על הארץ. ומכאן אפסות שלטון החשמונאים הנשען על כחות אנושיים. - ואנחנו כלו הפרושים. המגמה המדינית באה לידי ביטוי בלשון ומלכות אלהינו, בניגוד למלכות החשמונאים שהיא מלכות אנושית. - על הגוים. מלכות שדי היא מלכות כללית גם בזמן גם במקום. - חטאים... לקחו בחזקה. הכוונה לחשמונאים, וביחוד לאריסתובלוס השני, שלקח בחזק יד את רסן השלטון בידו. - וידיחנו. כבר בימי אלכסנדר ינאי ברחו הרבה מן הפרושים למדינות הקרובות, וכך היה בודאי גם לאחר ההמלכות של אריסתובלוס. - וישימו [בראשם] הוד מלכות. יהודה אריסתובלוס הראשון, ואפשר כבר יוחנן הורקנוס בסוף ימיו, שם בראשו כתר מלכות נגד דעת הפרושים שהתנגדו לכך, בטענה שכסא המלוכה נועד למלך המשיח, ועל כסאו לא ישב זר". בטענה דומה יוצאים הפרושים לפני פומפיוס אצל יוספוס קדמ' י"ד ג' ב'. וע' גיטין ס"ו א'. - הוד מלכות. ἐν δόξῃ יש לקשר עם βασιλείον, שכן רגיל המתרגם להשתמש בכגון זה, בשם עצם עם ב' השמוש. ובכן: הוד מלכות. וכך תרגם גם דליטש. - בשאון תרועה. בשאון במקום בגאון שבפנים (ע' עמוס ב' ב'). השערה זו של פירליס נמצאת אצל דליטש. תשפילים. העתיד רומז לירידה המורגה של הצדוקים בימי המשורר אחר כשלונם הגדול בשנת 63 של כבוש ירושלים ע"י פומפיוס. - איש נכרי. פומפיוס. - ולא ינקה אחד מהם. בני אריסתובלוס הב' מתו מיתה חטופה. - השם הרשע. על רציחות פומפיוס בירושלים ע' ח' כ'. - בחרון אפו. בפנים: ἐν ὄργῃ καὶ ἄλλοις αὐτοῦ=בחרון יפיו. לפני המתרגם היתה א' מטושטשת שנשתיירה הימנה רק ה' העליונה וקרא יפיו במקום אפו (ע' קיטל). - שלחם עד מערב. ע' ב' ו', ח' כ"א. - ושרי הארץ לקלסה. אריסתובלוס ובניו הובאו לרומי כשבוים (קדמ' י"ד ד' ה', ה' ד', ו' א' ומלחמ' א' ז' ז).

יג	קִנְיָרִי עֲשֵׂה הַצַּר גְּאֹנָה	וְלִבּוֹ זָר מֵאֲלֹהֵינוּ:
יד	וְכַל־אֲשֶׁר עֲשֵׂה בִירוּשָׁלַם	[בְּעֲשׂוֹת] הַגּוֹיִם בְּעָרֵיהֶם לֹא־לֵהִיָּהֶם:
טו	וַיַּחְזִיקוּ בָהֶם בְּגֵי־בְרִית בְּתוֹךְ עַרְב־הַגּוֹיִם	וְלֹא הָיָה בָהֶם עוֹשֵׂה חֶסֶד וְאֱמֶת בְּתוֹךְ־
טז	נָסוּ מִבְּנֵיהֶם אֲהַבִּי קְהֵלוֹת חֲסִידִים	בְּצַפְרִים חָרְדוּ מִמְּעוֹנָם: וְנִרוּשָׁלַם:
יז	תָּעוּ בַמִּדְבָּר לְהַצִּיל נַפְשָׁם מִרָעָה	וַתִּיָּקֶר בְּעֵינֵי הַגּוֹלָה נֶפֶשׁ מִצֵּלָה מֵהֶם:
יח	בְּכַל־הָאָרֶץ נִפְּצוּ עַל־יְדֵי הָרָשָׁעִים	כִּי כָּלֹאוֹ הַשָּׁמַיִם מִהֶמְטִיר עַל־הָאָרֶץ:
יט	נִסְבְּרוּ מִעֲיֹנוֹת תְּהוֹם עוֹלָם מִהָרִים רָמִים	כִּי לֹא־הָיָה בָהֶם עוֹשֵׂה אֲדָקָה וּמִשְׁשָׁמ:
כ	מִשָּׁרֵם עַד־דִּלְתֵי הָעָם בְּכַל־פֶּשַׁע	בַּמֶּלֶךְ בְּעוֹן
	וְהַשּׁוֹפֵט בְּמִרְיָ	וְהָעָם בְּחַטָּאת:
כא	הַבִּיטָה יְיָ וְהִקֵּם לָהֶם מִלְּכָם בְּיַד־יְדוֹד	לְמוֹעֵד אֲשֶׁר חָזִיתָ אֲלֵהֶם
כב	לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל עֲבָדָהּ:	וְאֲנָרְהוּ חֵיל לְמַחֵץ רֹגְנֵי עָוֹל
	מִיָּהֵר יְרוּשָׁלַם מִגּוֹיִם	אֲשֶׁר יִרְמְסוּהָ לְשַׁחַת:

ח' ו'). - לקלסה. לדעת המפרשים יש כאן רמז למה שאריסטובולוס וביתו נאלצו ללכת אסורים בזיקים אחרי מרכבת הנצחון של פומפיוס בשנת 61 (קדמ' י"ד ד' ה'). - ולא חמל. המשורר מתרגו על פומפיוס שחלל את כבוד עם ישראל ע"י הביוון שעשה לאריסטובולוס וב"ב. - כנכרי. היווני קרא: בנכר (ἐν ἄλλοτριότητι). - עשה... גאוה. תהל' ל"א כ"ד. - וכל אשר עשה בירושלים. הכוונה לחילול בית המקדש ע"י פומפיוס שנכנס לקדש הקדשים מה שאסור היה להדיוטות, ורק לכה"ג הותר פעם אחת בשנה. ופומפיוס התנהג כמו שעושים הגוים במקדשיהם. יש כאן האשמה לפומפיוס, אבל אפשר להצדיקהו שהוא היה נכרי ולא ידע איך להתנהג בירושלים. - ויחזיקו בהם בני ברית... נראה שהכוונה היא למפלגת הורקנוס השני שעל צדו עמדו האדומיים ובראשם אנטיפטר אבי הורדוס. המשורר אינו הוגה חבה יתרה גם למפלגה זו של אוהבי הרומים. נראה שהוא גופו היה בן מפלגה אחרת שהופיעה לפני פומפיוס ודרשה לסלק גם את אריסטובולוס וגם את הורקנוס ולהחזיר את המצב של שעבוד שהיה לפני החשמונאים, כמובן אל שלטון הרומים. אפשר גם כן שהמשורר שב בזה לזמן שכרת אריסטובולוס ברית עם פומפיוס (ע' ח' ט"ז ואילך), ואז הציק לפרושים שהיו אנוסים לעזוב את הארץ כבימי אלכסנדר ינאי (קדמ' י"ג י"ד ב'). - בני ברית בתוך ערב. הושפע כנראה מיחז' ל' ה': וכל הערב... ובני ארץ הברית. - כי כלאו השמים... התיאור של הבצרת נרמז כבר לעיל ב' ט'. ללשון השוה חגי א' י' כלאו השמים מטל. - והעם בחטאת. כאן בא לידי ביטוי מצדו של המשורר הפרושי הבחילה ב"עם הארץ" השכיחה בתלמוד. עכ"פ רואים מכאן שלא כל העם עמד לצד הפרושים כמו שרגילים לחשוב על פי יוספוס. - הביטיה ה'. ראה את המצב הנוכחי. המשורר אינו מרוצה גם מהורקנוס וסיעתו שאליה נסתפחו אחי"כ האדומים (אנטיפטר). ובכן יש רק מוצא ומפלט אחד - מלכות שדי, היא מלכות המשיח. - חזית. εἶδες (לפי כ"י אחדים). פירליס מתרגם: למועד אשר יעדת (ש"ב כ' ה'), ולפי זה היה במקור יעדת והמתרגם קרא ידעת οἶδες (לפי כ"י אחרים). ובאמת אפשר לקרא גם אשר ידעת לפי זכר' י"ד ז' והיה יום אחד הוא יודע לה'. - כל יקומם. ע' ט"ו ה'. -

כג	בְּהִקְדָּמָה וּבִבְדֻקָּה יָדִים חֲטָאִים מִן־הַנֶּחֱמָלָה	וַיִּשְׁבֵּר גָּאוֹן רָשָׁע בְּכֹלֵי יוֹצֵר:
כד	בְּשִׁבְטֵי בְּרִזָּל יָרַע בְּלִי־קוֹמָם	וַיִּשְׁמֵד עַמִּי בְּלִיעַל בְּאֲמָרֵי־סִוִּי:
כה	בְּנִשְׁעָרוֹ יָנוּסוּ גֹזִים מִסָּנְיוֹ	וַיּוֹכִים חֲטָאִים עַל־הַגִּזְיוֹן לָבָם:
כו	וַיִּקְבֹּץ עַם־קָדְשׁ	אֲשֶׁר יִנְחֵהוּ בִבְדֻקָּה
כז	וַיִּשְׁפֹּט שִׁבְטֵי עַם־נִקְדָּשׁ לִנְי אֱלֹהִיו:	וְלֹא יָמַן לְעוֹלָה לְשִׁבְז־עוֹד בְּתוֹכָם
כח	וְלֹא יָגוּר אֲתָם בְּלִי־אִישׁ יוֹדֵעַ רֵעַ	כִּי יִבְרֹם אֲשֶׁר בְּלָם בְּנֵי אֱלֹהֵיהֶם:
כט	וַיַּחֲלֶקְם לְשִׁבְטֵיהֶם בְּאָרֶץ	וְגַר וְנִקְרִי לֹא יָגוּר אֲתָם עוֹד:
ל	וְגִזְיוֹן עַמִּים וְגֹזִים בְּחֻקְמַת צְדָקְתוֹ סָלָה:	וְלֹא עַמִּי גֹזִים אֲשֶׁר יַעֲבֹדְהוּ תַחַת עֲלוֹ
לא	וְאֵת־יְיָ יִכְבֹּד לְעֵינֵי כָל־הָאָרֶץ	וַיִּשְׁתַּחֲוֶה יְרוּשָׁלַם בְּקִדְשָׁהּ כַּמִּקְדָּשׁ:
לב	וַיָּבֹאוּ גֹזִים מִקְצֵה הָאָרֶץ לְרֹאוֹת כְּבוֹדוֹ	נֹשְׂאִים מִנְחָה בְּנִיחָה הַעֲנֹסִים
	וְלַחֲזוֹת תִּשְׁתַּאֲרֶת יְיָ אֲשֶׁר שָׁאֲרָה אֱלֹהִים:	וְהוּא מְלָךְ צְדִיק מְלָמֵד עַל־יהֶם
		מֵאֵת אֱלֹהִים
לג	וְאִין עוֹלָה בְּתוֹכָם בְּיָמָיו	כִּי בְלָם קְרוֹשִׁים וּמְלָכָם מְשִׁיחַ יְיָ:
לד	כִּי־לֹא יִבְטַח בְּסוֹם וּבְרִכָּב וּבִקְשֶׁת	וְלֹא־יִרְבֶּה־לֵלוֹ זָהָב וְנֶחֱסֵף לְמַלְחָמָה
	וְרוֹבִים לֹא יִשִּׁים מִבְּטַחוֹ בְּיוֹם קָרָב:	יְיָ הוּא מְלָכּוֹ מִבְּטַח הָאֲמִיץ
		בְּבִטְחוֹנוֹ עַל־אֱלֹהִים
לה	וַיַּתֵּן כָּל־הַגֹּזִים לְסָנְיוֹ בְּיַקְרָאָה:	כִּי יָבֵה אָרֶץ בְּאֲמָרֵי־סִוִּי לְעוֹלָם

כז
 ינחהו בצדקה. תהלה' ה' ט'. לצדקת המשיח השווה ישעיה י"א ד'. - פסוק כ"ו הושפע
 ביחוד מיחו' ל"ז כ"ח: כי אני ה' מקדש את ישראל וגו'. וע' שם כל התיאור בסכ"ג-כ"ח. -
 כח
 המושג של הקדושה הוא רחב ביותר וכולל גם את השלימות המוסרית כמו בתורה. - וגר
 ונכרי... יואל ד' י"ז: והיתה ירושלים קדש וזרים לא יעברו בה עוד. טעם הדבר הוא אם
 כט
 כן שהגויים לא יטמאו את הארץ הקדושה (ע' יחו' מ"ד ט'). - ידין עמים. ובכן מלכות
 ל
 המשיח תקיף את כל העמים, אלא שא"י תהיה מיוחדת לעם ישראל. - ואת יי יכבד.
 לב
 בנגוד לאריסתובולוס שלא קדש שם שמים (ה'). המשורר מתאמץ בכלל להבליט את הניגודים
 בין מלכות המשיח ובין שלטון החשמונאים. - מלמד עליהם. ממונה עליהם. דליטש משהו
 לזה ירמ' י"ג כ"א: ואת למדת אותם עליך. פירליס מגיה ταυτός (=ממונה) במקום διδασκός
 (=מלומד), והגהתו מיותרת. - משיח יי. לפי היווני צריך להיות: משיח ה' (המים בקמץ)
 בנפרד, כלו' משיח שהוא ה'. וזה ודאי שינוי שנעשה ע"י אחד המעתיקים הנוצרים אשר
 לג
 רצה להכניס לכאן את הרעיון הכריסטולוגי של אלהיות המשיח. - ורובים. לפי היווני:
 רבים. ונשענתי בתרגומי על התיקון הקל של דליטש, המשער כי היווני טעה וקרא רבים
 לד
 במקום רובים. - יי הוא מלכו. ע' בפ"א. - ויתן. היווני קרא בטעות: ויחן (ἐλάσει). -
 לה
 ויתן כל הגוים לפניו. ע"ד יחן לפניו גוים (ישע' מ"א ב', פירליס). - בחכמה
 ובתבונה. כתיקון קמיניצקי שגורס σωφροσύνη=בינה, תבונה, במקום εὐφροσύνη
 (=שמחה), שאינה ענין לכאן. ראייה להשערת קמיניצקי אפשר להביא מישע' י"א ב' ונחה
 עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה, שהמשורר הושפע מאותו פסוק (וע' ההערה הקודמת).

יָבֹרֵךְ אֶת-עַמִּי בְּחֶקְמָה וּבְתְבוּנָה: וְהוּא חָף מִפֶּשַׁע לְמַשָּׁל בְּעַם-רָב לְהוֹכִיחַ שָׂרִים וּלְהַמִּית רָשָׁעִים

לו

כַּלַּח דָּבָרוֹ: וְלֹא יִכְשַׁל בְּיָמָיו לִפְנֵי אֱלֹהֵיו

לו

כִּי יִסְתַּקְּהוּ הָאֱלֹהִים בְּרוּחַ קָדְשׁוֹ וְיִחְבִּימֵהוּ בַעֲצַת תְּבוּנָה בְּגִבּוֹרָה

לח

וְכַרְכַּת יְיָ אִתּוֹ בְּעַוֹת תִּקְוֹתָו אֶל-יְיָ: וְלֹא יִכְשַׁל: וּבַצְדָקָה:

לט

וְיָמֵי יוֹכַל-לוֹ:

גְּבוֹר בְּמַעֲשָׂיו

מ

וְחֶזֶק בְּיָרֵאת אֱלֹהִים

יִרְעָה עֵדֶר יְיָ בְּאַמוּנָה וּבַצְדָקָה

מא

וְלֹא יִסֹּן לְאַחֵד מֵהֶם לְהַכְשִׁיל

בְּמִישְׁרִים יִנְחָה כָּלֶם

מב

וְלֹא יִהְיֶה קָהָם זָדוֹן וּבְמַרְעִיתָם:

לְהִתְעַמֵּר אִישׁ בְּרַעְיוֹ:

זֶה הַדָּר מִלֶּךְ יִשְׂרָאֵל

אֲשֶׁר יִדְעוּ אֱלֹהִים

מג

לְהַקִּים אִתּוֹ עַל-בֵּית יִשְׂרָאֵל לְיִשְׁרָו:

אֲמִרוֹתָיו צְרוּפּוֹת מִחֲרוֹץ נִבְחָר

דְּבָרָיו דְּדַבְּרֵי קְדוּשִׁים בְּתוֹךְ עַמִּים נִקְדָּשִׁים:

מד

לְרֵאוֹת בְּטוֹב יִשְׂרָאֵל

אֲשֶׁרֵי הַיְלֹדִים בְּיָמֵים קָהָם

מה

יִמְהַר אֱלֹהִים חֲסֵדוֹ עַל-יִשְׂרָאֵל

אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֱלֹהִים בְּקִבּוּץ שְׂבָטִים:

מי

יְיָ הוּא מִלְכֵנוּ לְעוֹלָם וָעֶד:

יּוֹשִׁיעֵנו מִמִּקְמַאת אוֹיְבֵים חֲנֻסִים:

יח

מְזִמּוֹר לְשִׁלְמָה עַל מִשִׁיחַ יְיָ

יְיָ רַחֲמֵיךָ עַל-מַעֲשֵׂי יְדִיךָ לְעוֹלָם וּמְסַדֶּךָ בְּשִׁשְׁעַת מִתְנֹת עַל-יִשְׂרָאֵל:

לו-לו והוא חף מפשע בניגוד לשליטים החשמונאים. - למשל בעם רב. שיהא ראוי למשול בעם רב (השואה ישע' יא י'). - ברוח קדשו... עד סוף הפסוק הוא פראפראסה של ישע' יא ב'. - לאחד מהם. (ע' לאחד) נשמט כנראה לפני ἐν αὐτοῖς מפני הדמיון אל ἐν. - מב-מהם. לפי היווני: בהם. חלוף ב' ומ' שכיח בספר זה. - בפמ"ב-מ"ד בא סיכום התיאור מב-מג של מלך המשיח. - ידעו. לפי פירליס צריך לקרא: יעדו (ע' לפמ"א). - הקדושים בפסוק זה אינם המלאכים (גרי, וויטו) אלא הפרושים. השואה תפלת שמו"ע: אתה קדוש... וקדושים בכל יום יהללך (ע' ישראל לוי 166, 176, REJ, 1895). - וע' מכילתא ס"ג א': וגר קדוש - קדושים ומקודשים פרושים מאומות העולם ומשקיצייהם. - אשרי הילודים בימים ההם. גייגר ודליטש משוים לכאן הסיבילה היהודית (ג' שע"א): אשרי האיש אשר יחיה בזמן הזה. וע' פסיקתא דר"כ בובר (קמ"ט א'): אשרי שעה שמשיה נברא - אשרי הבטן שיצא ממנו... - אשרי הדור (שעיניו) רואות. - יושיענו מטומאת. יחו' ל"ו כ"ט: מה-מו והושעת אהכם מכל טומאותיכם. - יי הוא מלכנו. ע' לפ"א. - יח שם המזמור על משיח ה' מתאים רק לקטע השני, היינו לפסוקים ה'-ט' (ע' לקמן בתכן המזמור). דליטש וויטו קוראים: עוד על משיח ה', שהם נשענים על כ"י הגורסים ἐτι (=עוד) במקום ἐπι (=על), וגירסה אחרונה נכונה. - תכנו: יש במזמור שלשה חלקים שונים. חלק א' (א'-ד'): חסדי אלהים על כל הבריות ואהבתו לישראל בפרט. חלק ב' (ה'-ט')

	עִינִיךָ וַבִּיטּוֹ אֲלֹהִים	ב
וְלֹא יִחְסַר מֵהֶם [אִישׁ]	אֲזַנִּיךָ תִּשְׁמַעְנָה תַּחֲנֹת־דָּל בְּבִטְחָהּ	ג
מִשְׁקִיךָ עַל־כַּל־הָאָרֶץ בְּרַחֲמִים	וְאֶבְקֶתְךָ לְזֶרַע אֲבָרְהָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל	ד
מִיִּסְרָךְ אֵלֵינוּ כְּמוֹסֵרוֹ בֶּן־כְּבוֹד יְחִיד	לְהַשִּׁיב נַפְשׁ נַעֲנָה מִסָּבֵל וּמִשְׁנָהּ	ה
יִטְהַר אֱלֹהִים אֶת־יִשְׂרָאֵל בְּיוֹם		
רַחֲמִים בְּבִרְכָה		
אֲשֶׁר־יִלְוֶדוּ בְּיָמֵם הַהֵם	בְּיוֹם הַבְּחִירָה בְּמַלְכוּת מְשִׁיחוֹ	ו
תַּחַת שְׂכָמ מוֹסֵר מְשִׁיחַ וְ	לְרֵאוֹת בְּטוֹבֵי וְ אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה לְדוֹר הַבָּא	ז
בְּחֶק־מַתְּרוֹם וְאֶדְקָה וּגְבוּרָה	בְּיָרֵאת אֱלֹהֵי	ח
בְּיָרֵאת אֱלֹהִים	לְיִשְׂרָאֵל בְּקַעֲלוֹת אֶדְקָה	ט
דוֹר טוֹב בְּיָרֵאת אֱלֹהִים	לְהַצִּיב כָּלֶם לְפָנַי וְ	י
שׁוֹכֵן בְּמְרוֹמִים	בְּיָמַי חֶסֶד סָלָה	יא
לְמוֹעֲדֵי עֲתִים מְיָמִים וְמִיָּמָה	גְּדוֹל אֱלֹהֵינוּ וּמְהֻלָּל	
בְּיָרֵאת אֱלֹהִים דְּרָכָם בְּכָל־יוֹם	אֲשֶׁר שָׁם בְּמִסְכָּה מְאֹרוֹת	
	וְלֹא יִסּוּרוּ מִנִּי־דְרָךְ אֲנוּיֹת לָמוֹ	

חזר על הרעיון המשיחי שבמזמור הקודם במליצות דומות. בחלק ג' (י'–י"ב) מתוארת היציבות החוקית השולטת במהלך הכוכבים והסדר הקיים לעד. נראה ששלשה קטעים יש כאן שחזרו ע"י עורך הספר. – זמן חיבורו: כל אחד מחלקי המזמור יש לו אופי בפני עצמו ואי אפשר לקבוע זמן אחד לכולם: חלק א' מתאים בתכנו ליתר המזמורים שנתחברו בשנות 57-63. חלק ב' דומה בתכנו המשיחי למזמור י"ז ונראה שהוא בן זמנו. בחלק ג' יש רעיון חדש שאין דוגמתו ביתר המזמורים, וקשה לקבוע את זמנו. יתכן שהקובץ נגמר בפ"ט ומכאן הסיום סלה, ואח"כ נתוסף חלק ממזמור אחר שאינו שייך לקובץ הזה כלל. –

עִינִיךָ – אֲזַנִּיךָ. הַשׁוֹה תִּהְיֶה לִיד ט"ז: עִינֵי ה' אֵל צְדִיקִים וְאֲזַנֵּי אֵל שׁוֹעֲתִים. –	ג
וְלֹא יִחְסַר מֵהֶם אִישׁ. תִּהְיֶה כ"ג א'. – כְּמוֹסֵרוֹ בֶּן־כְּבוֹד יְחִיד. אוֹתוֹ רַעִיּוֹן י"ג	ד
ט' (ע"ש). – נַפְשׁ נַעֲנָה. נִרְאֶה שֶׁכֶּן הִיָּה בְּמִקּוֹר הָעֵבְרִי, וְהַמְלָה εὐχοος (=שומעת) הִיא	ה
לְפִי זֶה תִּרְגּוּם מוֹטְעָה מִן נַעֲנָה. – בְּיוֹם הַבְּחִירָה. הַשׁוֹה י"ז כ"א. – בְּמַלְכוּת. –	
ἐν ἀνάξει=ἐν ἀνάξει (וכן מפרש גם רינובאנץ). וְיִיל וְגִיִּימַס מְפָרְשִׁים: בַּהֲבֵאת מְשִׁיחוֹ,	
מִן ἀνάξει=הַבָּאָה. קְמִינִצְקִי: בְּצֵאת מְשִׁיחוֹ, וְהֵם רֹאִים בּוֹה רִמּוֹ לְאֵגְדָה שְׁלִפְיָה הִיָּה מְשִׁיחַ	ו
קִיִּים עוֹד לְפָנַי בְּרִיאַת הָעוֹלָם, וְאִין זֶה מוֹכַח. – אֲשֶׁר־יִלְוֶדוּ. י"ז מ"ד. – לְדוֹר	
הַבָּא. הַשׁוֹה פְּסִיקְתָא דְר"כ בּוֹבֵר (קמ"ט א'): אֲשֶׁר־יִלְוֶדוּ (שְׁעִינִיּוֹ) רֹאוֹת (ע' י"ז מ"ד). –	
בְּחֶק־מַתְּרוֹם. בְּמִקּוֹם בְּרוּחַ חֲכָמָה שְׁבִישַׁע' י"א ב'. – לְהַצִּיב כָּלֶם. בּוֹה מוֹטְעַם הָעֵרֶךְ	ז
הַאוֹנִיבִרְסָלִי שֶׁל הָרַעִיּוֹן הַמְשִׁיחִי. – בְּיָרֵאת אֱלֹהִים. הוּא מְטַעֵם וְחוֹזֵר וּמְטַעֵם מִדֵּה זֶה	
כְּלָפֵי הַשְּׁלִיטִים הַחֲשׂוֹמָנַיִם וְהַצְּדוּקִים. – סִלָּה. נִרְאֶה שֶׁכֶּאֱנָן נִגְמַר דְּסִפְרָה, וְמָה שְׁבֵא אַחֲרֵי	
אֵינוֹ אֵלָּא תוֹסֶפֶת מִמִּקּוֹר אַחֵר. – גְּדוֹל אֱלֹהֵינוּ וּמְהֻלָּל. תִּהְיֶה מ"ה ב'. – שׁוֹכֵן	י
בְּמְרוֹמִים. וּמְמִילָא מְהוֹלָל גַּם בְּמְרוֹמִים (ע' תִּהְיֶה קמ"ח א'). – לְמוֹעֲדֵי עֲתִים. רִמּוֹ	
לְבֵרָא' א' י"ד. – בְּיָרֵאת אֱלֹהִים. אֲפֻשֶׁר שְׁמִפְנֵי לְשׁוֹן זֶה הַחֲזוֹר וְנִשְׁנָה אַרְבַּע פְּעָמִים	יא

יב למן-היום בְּרָאם אֱלֹהִים וְעַד-נֶצַח: וְלֹא תֵעוּ מִיּוֹם יִקְדָּם
מִדְּרוֹת קָדָם לֹא קָרוּ מִדְּרָקָם בְּלִמְתֵי אִם-צִנּוֹם אֱלֹהִים בְּמִקְדָּת עֲבָדָיו:

מְזַמְרֵי שְׁלֹמֹה עֶשֶׂר פְּסוּקִים אֵלֶּי:

יב בקטע הקודם צרפו את הקטע הזה לכאן. - בלתי אם צום אלהים. רמו לנס יהושע
(יהושע י' י"ב-י"ג) ונס ישעיהו עם חזקיהו (מל"ב כ' י'-י"א, ישע' ל"ח ז'-ח'). -
עבדיו הנביאים. -

מזמורי שלמה שמונה עשר פסוקיהם אלף.

המספר אלף אינו מתאים אל החלוקה שלנו. אצל גיבהארדט עולה מספר החרוזים
השלמים לשש מאות וחמשים. אבל בכ"י H (Hanniensis) יש חרוזים (לא כלם, כמו שכותב
בטעות קמיניצקי) שנחלקו לשנים באמצעות נקודה. באופן כזה אפשר להוסיף עוד ש"ן על
המספר תר"ן ולקבל את הסכום אלף (ע' הערת גיבהארדט בהוצאתו עמ' 41,1 ועמ' 138). -

תִּיקוֹן:

בטעות נדפס השם אריסטובלוס בת"ו ת' טי"ח. -